עריכה באמצעות אלמנטור Performance פתקים

רמת הנגב
מועצה אזורית

Merage
קרן מיראז' ישראל

המכון למורשת
בן-גוריון

ועידת הדו"ח לזקן
השנייה

עתיד הנגב
הדו"ח לזקן 2024

> בנגב ייבחן העם בישראל ומדינתו – כי רק במאמץ מלוכד של עם מתנדב ומדינה מתכננת ומבצעת נוכל למשימה הגדולה של הפרחת השממה וישובה. מאמץ זה יקבע גורלה של מדינת ישראל ומעמדו של עמנו בתולדות המין האנושי
>
> *דוד בן גוריון ז"ל, ראש הממשלה הראשון של מדינת ישראל, איש חזון הנגב*

עיבוד מידע, ניתוח וכתיבה: כספי נדב, פריד עודד

הקדמה

"אם לא נעמוד על הנגב, לא תעמוד תל אביב", כתב דוד בן גוריון ז"ל ערב הקמת המדינה. אמירה זו, שנכתבה בתקופה בה הארץ הייתה תחת איום קיומי, נותרה נכונה גם היום, 75 שנים מאוחר יותר. זוהי הליבה של העשייה והמחויבות שלנו למען הנגב ואנשיו.

זו השנה השנייה בה חברנו יחדיו, קרן מיראז' ישראל והמועצה האזורית רמת הנגב, לקיום ועידה בנושא עתיד הנגב בצל האזכרה השנתית לראש הממשלה הראשון ואיש חזון הנגב, דוד בן גוריון ז"ל. במסגרת זו, אנו עורכים סקירה מקיפה אודות ההתחייבויות הממשלתיות הייחודיות לאזור הנגב. גם השנה מלווה את הדו"ח סקר דעת קהל של אוכלוסיית הנגב בנוגע לנושאים המדאיגים את התושבים, ובראשם סוגיית הביטחון האישי. אנו מאמינים שחובתנו היא להנגיש את קולות התושבים ותחושותיהם אל מקבלי ההחלטות, ו"ועידת הדו"ח לזקן השנייה" מבקשת לעשות בדיוק זאת.

השנה החולפת הייתה קשה במיוחד עבור תושבי הנגב וישראל כולה. מתקפת ה-7 באוקטובר 2023 ומלחמת "חרבות ברזל" שפרצו בעקבותיה, הותירו את הנגב תחת איום מתמשך, כאשר יישובי עוטף עזה ספגו פגיעות קשות והאוכלוסייה כולה חוותה תחושת חוסר ביטחון עמוקה. האירועים האלו הביאו להכרה מחודשת בחשיבות הביטחון האישי ובחוסן הקהילתי באזור. תושבי הנגב גילו עמידות יוצאת דופן, אך המציאות המורכבת מבהירה כי על המדינה להמשיך ולהשקיע בתשתיות ובשירותים החיוניים כדי לחזק את האזור ואת תושביו.

ב-75 שנות קיומה של המדינה צמחה אוכלוסיית הנגב באופן מטאורי – מ-21 אלף תושבים בדרום הארץ לאחר מלחמת העצמאות לכמעט מיליון וחצי כיום. עשרות יישובים הוקמו, תעשייה הוקמה ותשתיות נבנו. עם זאת, למרות ההבנה הרווחת בנוגע לחשיבותו של הנגב, תושביו חשים לעיתים קרובות שהם נותרו מחוץ למוקד תשומת הלב של מקבלי ההחלטות. מטרתנו בקיום "ועידת הדו"ח לזקן השנייה" ובהנגשת דו"ח זה היא להציב את הנגב במרכז תשומת הלב של מקבלי ההחלטות.

הדו"ח השנה מתמקד בעיקר בהשלכות הכלכליות של מלחמת "חרבות ברזל" והתקציבים הגדולים שהובטחו לשיקום הנגב המערבי. המלחמה הביאה לשינוי משמעותי בסדרי העדיפויות הלאומיים, והושקעו תקציבים משמעותיים במטרה לשקם את היישובים שנפגעו ולחזק את התשתיות והקהילות באזור. עם זאת, חלק מהתחייבויות הממשלה לשנת 2022 ולשנת 2023 הוקפאו או בוצעו באופן חלקי בלבד בשל התהפוכות הפוליטיות והמצב הביטחוני. הדו"ח מצביע על הצורך במעקב אחר ביצוע ההתחייבויות שהובטחו ועל החשיבות של המשך השקעה בנגב על מנת להבטיח את חוסנו הכלכלי והחברתי.

אנו מקווים כי דו"ח זה, המתפרסם זו השנה השנייה, יסייע למקבלי ההחלטות לראות את התמונה הרחבה של פעולות הממשלה ביחס לנגב, יגביר את המודעות בקרב הרשויות והגופים הפועלים בנגב, ויקדם את השיח המעשי למציאת פתרונות לחיזוק האזור ולשיפור חיי התושבים.

אמיר הלוי	**ניקול הוד סטרו**	**ערן דורון**
ראש הוועדה המייעצת לוועידת הדו"ח לזקן השניה	מנכ"לית קרן מיראז' ישראל	ראש המועצה האזורית רמת הנגב
	Nicolsh	ערן דורון

תקציר מנהלים

הדו"ח לשנת 2024, המתפרסם בפעם השנייה, בוחן את פעילות הממשלה והתחייבויותיה כלפי אזור הנגב.

הדו"ח השנה עומד בסימן השלכותיה של מלחמת "חרבות ברזל". המלחמה הובילה להסטה מיידית של משאבים לטובת צרכי חירום ושיקום, והשפיעה על סדרי העדיפויות בביצוע תוכניות ארוכות טווח. בעוד שחלק מהפעולות המתוכננות הואטו או הוקפאו, התווספו החלטות חדשות בהיקף חסר תקדים המשקפות את הצורך בהתאמת המדיניות הממשלתית למציאות החדשה.

הדו"ח מנתח 20 החלטות ממשלה בתוקף, בהיקף תקציבי כולל של 16.54 מיליארד שקלים לשנים 2024-2028, כאשר 79% מהסכום (13.125 מיליארד ש"ח) מרוכזים בהחלטה אחת – החלטה 1699 "התוכנית האסטרטגית לשיקום, לחידוש ולפיתוח חבל התקומה ואוכלוסייתו לשנים 2024-2028 ותיקון החלטות ממשלה". יחד עם 9% נוספים המרוכזים בהחלטה 462 – "התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה", סך של כ 88% מסך ההתחייבויות הממשלתיות בנגב מיועדים לחבל תקומה בנגב המערבי.

15% מכלל ההתחייבות התקציבית לנגב הם "תקציבי ביניים" המופנים למימון פתרונות דיור זמניים ומענקי חזרה ליישובים, ולא משמשים לפיתוח או לשיקום תשתיתי בפרויקטים המניבים תשואה ארוכת טווח. בחינת תקציבים שמיועדים לפיתוח מצביעה על סך התחייבויות של 3.42 מיליארד– ירידה של כ 30% ביחס לדו"ח הקודם משנת 2022.

מתוך סך ההתחייבויות הכולל, 7.42 מיליארד שקלים – המהווים 45% מכלל ההתחייבויות – מיועדים לשנים שטרם אושר להן תקציב מדינה. היעדר עיגון תקציבים בחוק חושף התחייבויות אלה לאי-ודאות, שכן מימושן תלוי ברצונה של ממשלה עתידית. הממשלה הנוכחית הובילה לנסיגה משמעותית מהתחייבויות הממשלה הקודמת לפיתוח הנגב. במסגרת מדיניות צמצום ההוצאה התקציבית לשנת 2024 ואילך, הופחתו 15% מתקציבי שלוש החלטות ממשלה מרכזיות לפיתוח הנגב.

ניתוח ביצוע החלטות הממשלה בשנים 2022-2023 מצביע על שיעור **ביצוע של כ-81% מהמשימות המתוכננות, כאשר כ-13% מהמשימות לא בוצעו כלל ו-6% נותרו ללא דיווח**. גם כאשר אחוזי הביצוע גבוהים יחסית, המשמעות התקציבית של אי-מימוש חלק מההחלטה עשויה להיות בעלת השלכות מרחיקות לכת על האוכלוסייה המיועדת לקבל את המשאבים.

ניתוח מדגמי של משימות שלא בוצעו מצביע על ארבעה גורמים עיקריים לאי-ביצוע: היעדר ביקוש מספק, חוסר בשלות תכנונית, עיכובים בירוקרטיים ומנהליים וסיבות טכניות שונות.

המלחמה שפרצה באוקטובר 2023 השפיעה על קצב הביצוע, והובילה לקיצוץ בחלק מהתוכניות. חלק מהמשימות שלא בוצעו במועדן נדחו לביצוע בשנים הבאות אך הדחייה חושפת אותן לסיכון של קיצוצים תקציביים עתידיים.

במקביל לפעילות הממשלתית, חל גידול משמעותי בהיקף התמיכה הפילנתרופית בנגב, שהגיעה ל-1.41 מיליארד דולר. תמיכה זו התאפיינה במהירות תגובה וביכולת לספק מענה מידי בתחילת המלחמה, עוד טרם הובטחו או ניתנו תקציבים ממשלתיים.

חלק משמעותי מהתרומות הופנה ישירות לרשויות מקומיות שנפגעו, כאשר למעלה מ-45 רשויות מקומיות קיבלו סיוע ישיר. מאות עמותות וארגונים זכו לתמיכה תקציבית בהיקפים חסרי תקדים, כשתחומים המרכזיים בהם השקיעה הפילנתרופיה היו אספקת שירותים חיוניים, תחום הטיפול בטראומה גופנית ונפשית, חיזוק החוסן הקהילתי וסיוע כלכלי ושיקומי.

סקר דעת הקהל, שנערך במיוחד עבור הדו"ח לזקן בהמשך למסורת המחקר השנתית שהחלה ב-2022, מצביע על ירידה בשיעור המרוצים מחייהם בנגב (57.77% לעומת 66.3% בשנה שעברה), עלייה בפסימיות לגבי העתיד, ודאגה מתמשכת בנושאי ביטחון אישי ותעסוקה. הנתונים הרב-שנתיים מאפשרים לזהות מגמות שינוי משמעותיות, במיוחד בתפיסת האיומים על הביטחון האישי, כאשר למעלה ממחצית מהנשאלים הצביעו על המצב הביטחוני מול עזה כגורם המדאיג ביותר, עלייה חדה מכ-30% בשנה הקודמת.

כ 37% מתושבי הנגב שוקלים לעזוב לאזורים אחרים בארץ. כמחצית מהם מציינים כי פתרונות כלכליים עשויים לשנות את החלטתם. חיי הקהילה והמרקם החברתי נותרים מהנכסים המשמעותיים ביותר של החיים באזור, וכ- 36% מהתושבים מדווחים על שביעות רצון גבוהה מחיי הקהילה בנגב.

לאור ממצאי הדו"ח, מתגבשות מספר המלצות מרכזיות:

- נדרשת שמירה קפדנית על המסגרות התקציביות שהוקצו לפיתוח הנגב.
- נדרשת חשיבה אסטרטגית על פיתוח כלכלי והזדמנויות תעסוקה שישרתו את כלל תושבי האזור.
- יש לפעול לחיזוק החוסן הקהילתי והביטחון האישי, תוך דגש על שיקום האמון בין התושבים לכוחות הביטחון בנגב המערבי ובכלל.
- מומלץ להגדיל את העברת התקציבים ל**רשויות המקומיות** ולחזק את יכולות הביצוע שלהן כגורם מרכזי בפיתוח הנגב ויישום החלטות הממשלה בשטח.
- במבט לעתיד, חשוב להדגיש את הצורך בפיתוח מאוזן ומכליל של כלל אזורי הנגב.
- מומלץ לאמץ מספר עקרונות מנחים על מנת להגדיל את אחוזי יישום החלטות הממשלה: לשפר את תהליכי התכנון המקדים, להפחית חסמים בירוקרטיים ,להגביר את התיאום בין משרדי הממשלה ובין הממשלה לשותפים ביישומן של ההחלטות בשטח.

בימים אלה של התמודדות עם אתגרים חסרי תקדים, חזונו של דוד בן גוריון מקבל משנה תוקף – הנגב אכן מהווה מבחן לעם ולמדינה. האתגרים העומדים בפנינו מורכבים, אך ההזדמנויות גדולות אף יותר. השילוב של מחויבות ממשלתית, השקעה פילנתרופית חסרת תקדים, וחוסן קהילתי מוכח, מספק את התשתית הנדרשת להגשמת החזון של הפרחת השממה ובניית חברה משגשגת ומלוכדת בנגב. יישום ההמלצות המפורטות לעיל יסייע במימוש פוטנציאל זה ובהבטחת עתיד טוב יותר לתושבי הנגב והמדינה כולה.

מבוא

הדו"ח המונח לפניכם מהווה המשך למסורת איסוף מידע, ניתוח והנגשתו לציבור בנוגע לפעולות הממשלה והתחייבויותיה כלפי אוכלוסיית הנגב. זו השנה השנייה שבה אנו שוקדים על גיבוש דו"ח זה, מתוך אמונה עמוקה בחשיבות הנגשת המידע וביסוס דיון ציבורי בנוגע לצורכי הנגב ולפעולות שנעשות עבורו. מטרתנו היא לוודא שהחלטות הממשלה אינן נשארות בגדר הבטחות בלבד, אלא זוכות לפיקוח ציבורי ומובילות לעשייה ממשית לרווחת תושבי הנגב.

שנת 2024 מתאפיינת בראש ובראשונה בהשפעה האדירה של מלחמת חרבות ברזל, שפרצה ב-7 באוקטובר 2023, על הנגב המערבי, על הנגב בכלל ועל כלל מדינת ישראל ותושביה. המלחמה יצרה מציאות ביטחונית וכלכלית מאתגרת במיוחד, והגבירה את הצורך בתמיכה ממשלתית מיידית לפעולות שיקום נרחבות, על חשבון השקעה ופיתוח עתידי. המלחמה הובילה לעיכובים משמעותיים בביצוע החלטות ממשלה וכן להסטת משאבים לטובת תמיכה מיידית באזורים שנפגעו.

ההתמודדות עם ההשלכות של המלחמה מחייבת התגייסות מלאה של כלל הגורמים, לטובת מאמצי השיקום והפיתוח מחדש של האזורים שנפגעו. הדו"ח מצביע על הצורך בשיקום נרחב ותמיכה מתמשכת לא רק ברמה המיידית אלא גם בהשקעות ארוכות טווח שיסייעו בחיזוק החוסן האזרחי. הצורך בשיקום העוטף מתבטא בהשקעות בתשתיות פיזיות שנפגעו, פרטיות וציבוריות כאחד. זאת לצד תמיכה ושיקום נפשי עבור הקהילות שנפגעו, ומענה לצרכים הפסיכולוגיים והחברתיים של תושבי האזור שעולמם חרב עליהם.

המלחמה הרב זירתית גרמה לכך שהוצאות המדינה על ביטחון גדלו באופן משמעותי, ותקציב המדינה, כמו גם מרבית תשומת הלב הציבורית, מכוונים כעת בעיקר לצרכי הביטחון והלחימה, מה שמצמצם את האפשרויות להשקעה בפיתוח הנגב וייזום פרויקטים חברתיים ואזרחיים רבים.

הדו"ח לשנת 2024 מציג סקירה של ההתחייבויות הממשלתיות כלפי אזור הנגב וההתקדמות בביצוען, תוך מתן דגש מיוחד להשפעות מלחמת חרבות ברזל על הנגב המערבי וחבל תקומה. הדו"ח מתמקד ב-20 החלטות ממשלה שהיקפן הכולל עומד על 16.5 מיליארד ש"ח, אשר תבוצענה עד שנת 2028. ההחלטות כוללות פעולות לשיקום וסיוע זמני לתושבים וליישובים באזור, כמו גם תקציבי השקעה ופיתוח.

הדו"ח בוחן את דיווחי ביצועי משרדי הממשלה ב-8 החלטות מרכזיות, שהיו בתוקף בשנים 2022-2023. נדגיש כי מטרת הניתוח אינה למתוח ביקורת או להצביע על כשלים, אלא לזהות דפוסים וחסמים מערכתיים, ללמוד מהצלחות ואתגרים, ולהציע דרכים לשיפור וייעול תהליכי היישום בעתיד.

בדומה לדו"ח הראשון, שפורסם ב 2022, גם השנה ביקשנו להעמיק בשלושה תחומי ליבה המהווים אתגרים מרכזיים: הביטחון האישי, פיתוח הזדמנויות תעסוקה וכלכלה, וקידום שירותי רווחה וחוסן קהילתי. זאת תוך שילוב ממצאים מסקרי דעת קהל שנערכו בקרב תושבי הנגב ובציבור הישראלי כולו, בנוגע לתחושותיהם כלפי פעולות הממשלה והשפעתן על חייהם.

נוכח האתגרים הרבים שניצבו בפני הנגב בשנה החולפת, חווינו גידול משמעותי בהשקעות פילנתרופיות באזור, ולכן בחרנו להוסיף השנה לדו"ח פרק הנושא השקעות פילנתרופיות בנגב

ב-2024 אנו ניצבים בפני אתגרים חדשים ומורכבים, המצריכים שיתוף פעולה הדוק בין הממשלה לבין תושבי הנגב. האתגרים הביטחוניים, הכלכליים והחברתיים מכתיבים את סדר היום הציבורי ומעמידים במבחן את יכולתה של המדינה לעמוד בהתחייבויותיה לאזור.

אנו תקווה כי דו"ח זה יתרום להמשך פיתוח הנגב ולחיזוק המחויבות של מקבלי ההחלטות כלפי תושביו, וכי הוא ישמש כלי עבודה חשוב בקידום ההבנה והעשייה לטובת האזור.

אנו מאמינים כי באמצעות ניתוח הנתונים והנגשתם לציבור אנו ממלאים תפקיד חשוב בקידום השיח המקצועי על פעולות לחיזוק הנגב, וכן תורמים להנגשת תחושות תושבי הנגב לקוראי הדו"ח בכלל ולמקבלי ההחלטות בפרט.

קריאה פורייה.

החלטות הממשלה התקציביות

הבחירות לכנסת ה-25 התקיימו ביום 1 בנובמבר 2022, ולאחר משא ומתן קואליציוני שנמשך שבועות ארוכים, הממשלה ה-37 הושבעה ביום 29 בדצמבר 2022. מיום הקמתה ועד למועד כתיבת דו"ח זה קיבלה הממשלה הנוכחית 11 החלטות שעניינן הנגב ותושביו וכללו התחייבויות תקציביות.

4 החלטות התקבלו לפני אירועי ה 7/10 ופרוץ מלחמת "חרבות ברזל", והמרכזית שבהן היא החלטה 462 – התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה. 7 החלטות נוספות התקבלו במהלך המלחמה, והעיקרית שבהן היא החלטה 1699 – התוכנית האסטרטגית לשיקום, לחידוש ולפיתוח חבל התקומה ואוכלוסייתו לשנים 2024-2028 ותיקון החלטות ממשלה.

נוסף ל-11 ההחלטות שקיבלה הממשלה הנוכחית, 9 החלטות נוספות שהתקבלו על ידי ממשלות קודמות, ונסקרו בדו"ח שפרסמנו בשנת 2022, עדיין בתוקף. בפרק זה נבחן את סך ההתחייבויות הממשלתיות לנגב ב 20 ההחלטות הללו.

מסגרת הניתוח בדו"ח זה, בדומה לקודמו, מתמקדת בהחלטות ממשלה כיחידת הניתוח המרכזית, להבדיל מפעילות משרדית שוטפת או חקיקה. בחירה מתודולוגית זו נובעת ממהות החלטות הממשלה כלי מדיניות רחב-היקף, המשקף את המחויבות הכוללת של הרשות המבצעת כלפי אזור הנגב ותושביו. יתרונן של החלטות ממשלה טמון ביכולתן לחייב מגוון רחב של גופים, לרבות רשויות סטטוטוריות וחברות ממשלתיות, ולאפשר תיאום בין-משרדי אפקטיבי. החלטות אלה מהוות פלטפורמה לגיבוש אסטרטגיה ממשלתית כוללת, המאגדת בתוכה מגוון כלי מדיניות, לרבות העברות תקציביות, פרויקטים משותפים, הטבות כלכליות והכוונת מדיניות של רשויות המדינה השונות.

ניתוח החלטות תקציביות

ישנן כיום 20 החלטות הממשלה בתוקף, שרלוונטיות לאזור הנגב, ומכילות בתוכן פעולות תקציביות בסך כולל של 16.54 מיליארד שקלים לשנים 2024-2028.

רוב התקציב מרוכז בתוכנית האסטרטגית לשיקום, לחידוש ולפיתוח חבל התקומה ואוכלוסייתו לשנים 2024-2028 (החלטה 1699/37) ועומד על סך של 13.125 מיליארד שקלים – 79% מסך התחייבויות הממשלה. 1.496 מיליארד ש"ח נוספים, המהווים 9% מהתקציבים, מוקצים במסגרת התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה (החלטה 462/37) – ובסך הכל למעלה מ 88% מסך ההתחייבויות הממשלתיות בנגב מיועדים לחבל תקומה בנגב המערבי.

החלטה 1274 של הממשלה הנוכחית הובילה לנסיגה משמעותית מהתחייבויות הממשלה הקודמת לפיתוח הנגב. במסגרת מדיניות צמצום ההוצאה התקציבית לשנת 2024 ואילך, הופחתו 15% מתקציבי שלוש החלטות ממשלה מרכזיות לפיתוח הנגב: בהחלטה 1279 הופחתו 101.41 מיליון שקלים (מ-676.08 מיליון ל-574.67 מיליון שקלים), בהחלטה 1416 קוצצו 26.25 מיליון שקלים (מ-175 מיליון ל-148.76 מיליון שקלים), ובהחלטה 1442 הופחתו 14.66 מיליון שקלים (מ-97.75 מיליון ל-83.09 מיליון שקלים). בסך הכל, קיצוץ מצטבר של כ-142.32 מיליון שקלים מהתקציבים שיועדו לפיתוח הנגב בשנים 2024-2026. היקף קיצוצים זה עלול להוביל לפגיעה משמעותית ביכולת לממש תוכניות פיתוח חיוניות שתוכננו במסגרת ההחלטות המקוריות.

התחייבויות הממשלה לאזור הנגב, המתפרסות על פני שנים רבות, מעלות סוגיה הראויה לתשומת לב: מתוך סך ההתחייבויות הכולל, 7.42 מיליארד שקלים – המהווים 45% מכלל ההתחייבויות – מיועדים לשנים שטרם אושר להן תקציב מדינה. התחייבויות אלה חשופות לאי-ודאות משמעותית, שכן מימושן תלוי באישור עתידי של תקציב המדינה. מצב זה מחדד את הצורך במעקב מתמיד אחר תהליכי התקצוב העתידיים ובהבטחת מימוש ההתחייבויות הממשלתיות לטובת פיתוח הנגב.

היעדר עיגון תקציבים בחוק חושף התחייבויות אלה לאי-ודאות נוספת, שכן מימושן תלוי ברצונה של ממשלה עתידית, בתקווה שזו תשמור על סדרי העדיפויות שנקבעו בעת קבלת ההחלטות המקוריות. החלטות ממשלה, בשונה מחקיקה, מאפשרות גמישות בהקצאת משאבים והתאמת סדרי עדיפויות בהתאם לצרכים המשתנים, אך בה בעת חושפות את הפגיעות של תוכניות פיתוח ארוכות טווח לשינויי מדיניות תכופים.

התחייבויות תקציביות על ציר הזמן

במיליוני ש"ח

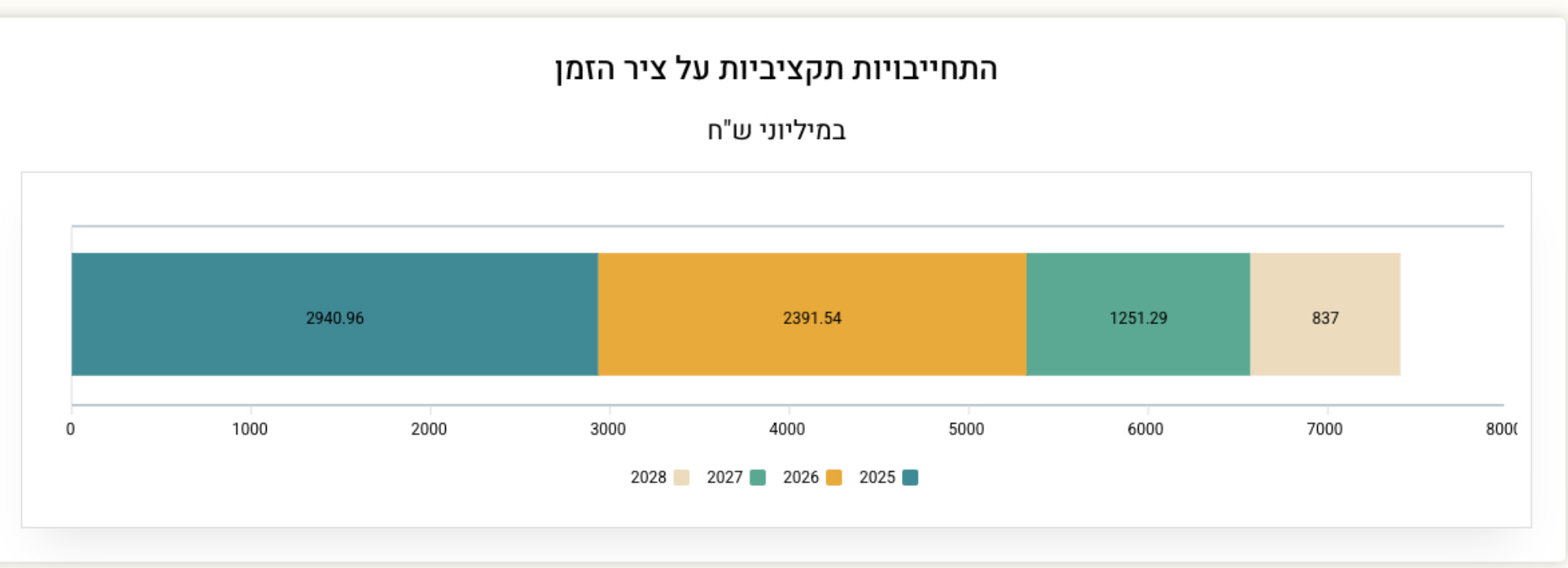

שיקום

אירועי מתקפת הטרור של אוקטובר 2023 הותירו חותם הרסני על יישובי עוטף עזה, בהיקף חסר תקדים בהשוואה לעימותים קודמים באזור. נתונים שנאספו על ידי מנהלת תקומה מצביעים על פגיעה משמעותית בלמעלה מ-2,000 מבנים, כאשר מאות מהם מיועדים להריסה מוחלטת. היקף המהווה עלייה דרמטית בהשוואה למבצעים צבאיים קודמים, כדוגמת "צוק איתן", שבו הפגיעה במבנים הסתכמה בעשרות בודדות בלבד. הנזק למרחב הפיזי נגרם ממגוון רחב של גורמים, מירי ושריפה, ועד טילים ופעילות צבאית אינטנסיבית ולחימה בשטח היישובים. תשתיות ציבוריות ספגו פגיעה משמעותית. כך לדוגמה על פי נתוני משרד התחבורה, נדרש שיקום של כ-140 קילומטרים של כבישים באזור.

השפעת הלחימה מורגשת היטב גם בהשוואה בין הדו"ח לזקן 2022 לדו"ח הנוכחי, המצביעה על שינוי מהותי בייעוד התקציבים הממשלתיים לאזור הנגב. בעוד שבשנת 2022 הוקצו כ-4.5 מיליארד שקלים, שנועדו בעיקרם לקידום תוכניות פיתוח אזוריות וצמיחה כלכלית-חברתית, הרי שבדו"ח הנוכחי המשאבים התקציביים המשמעותיים מופנים בראש ובראשונה לשיקום הנזקים שנגרמו בעקבות אירועי אוקטובר 2023.

שינוי זה משתקף אף במעבר החד מתקציבי פיתוח ארוכי טווח לתקציבי חירום המיועדים להתמודדות עם צרכי השעה. כ-15% מכלל ההקצאה התקציבית לנגב הם "תקציבי ביניים" – תקציבים המופנים למימון פתרונות דיור זמניים ומענקי חזרה ליישובים, ומטבעם אינם משמשים לפיתוח ארוך טווח או לשיקום תשתיתי. הגדרתם כ"תקציבי ביניים" נובעת מאופיים הזמני והחד-פעמי, בשונה מהשקעות בתשתיות או בפרויקטים המניבים תשואה ארוכת טווח לאזור.

פילוח התחייבויות לפי קטגוריה

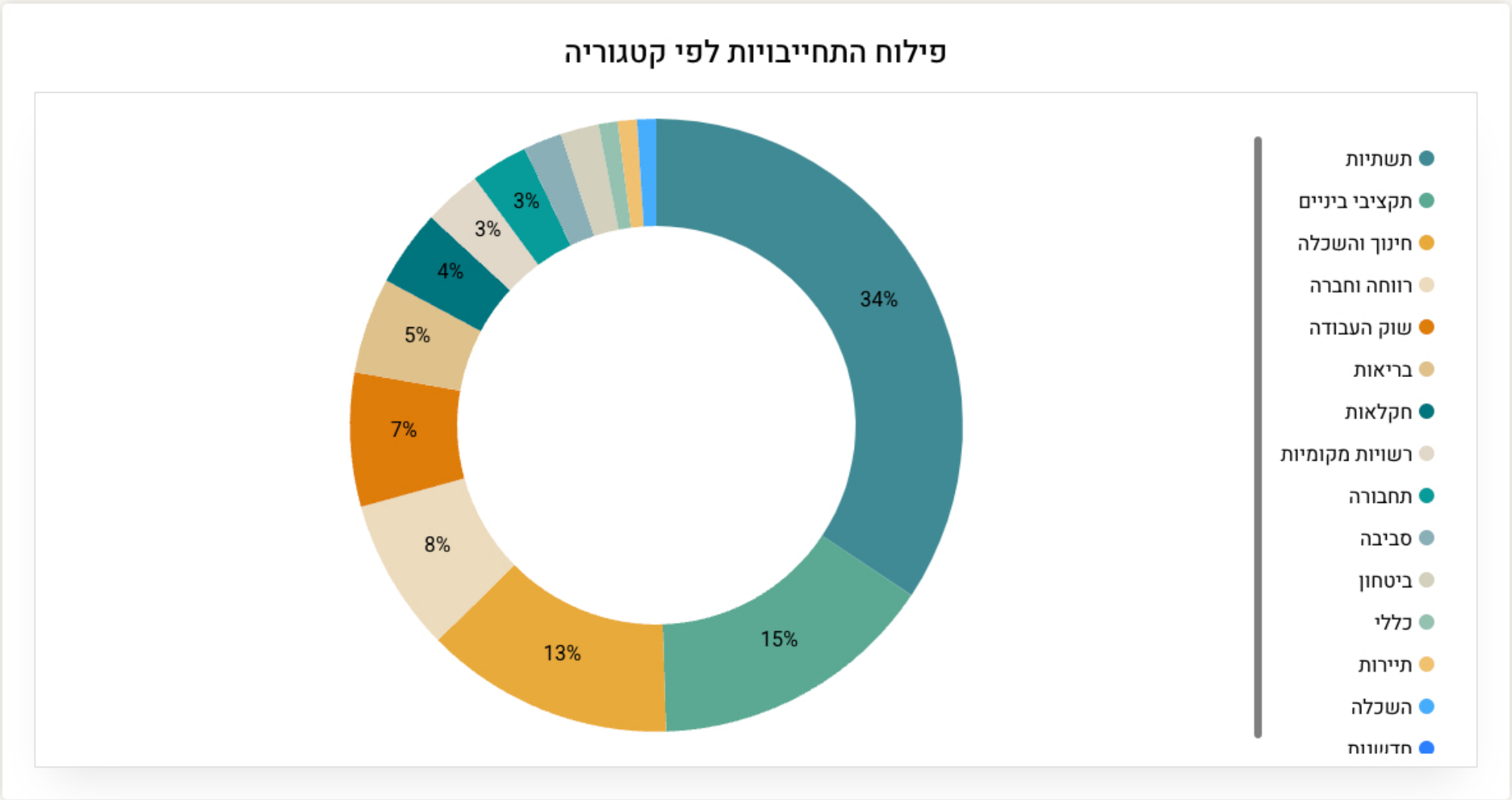

התחייבויות לפי משרדים ורשויות, במיליוני שקלים, ללא "תקציבי ביניים"

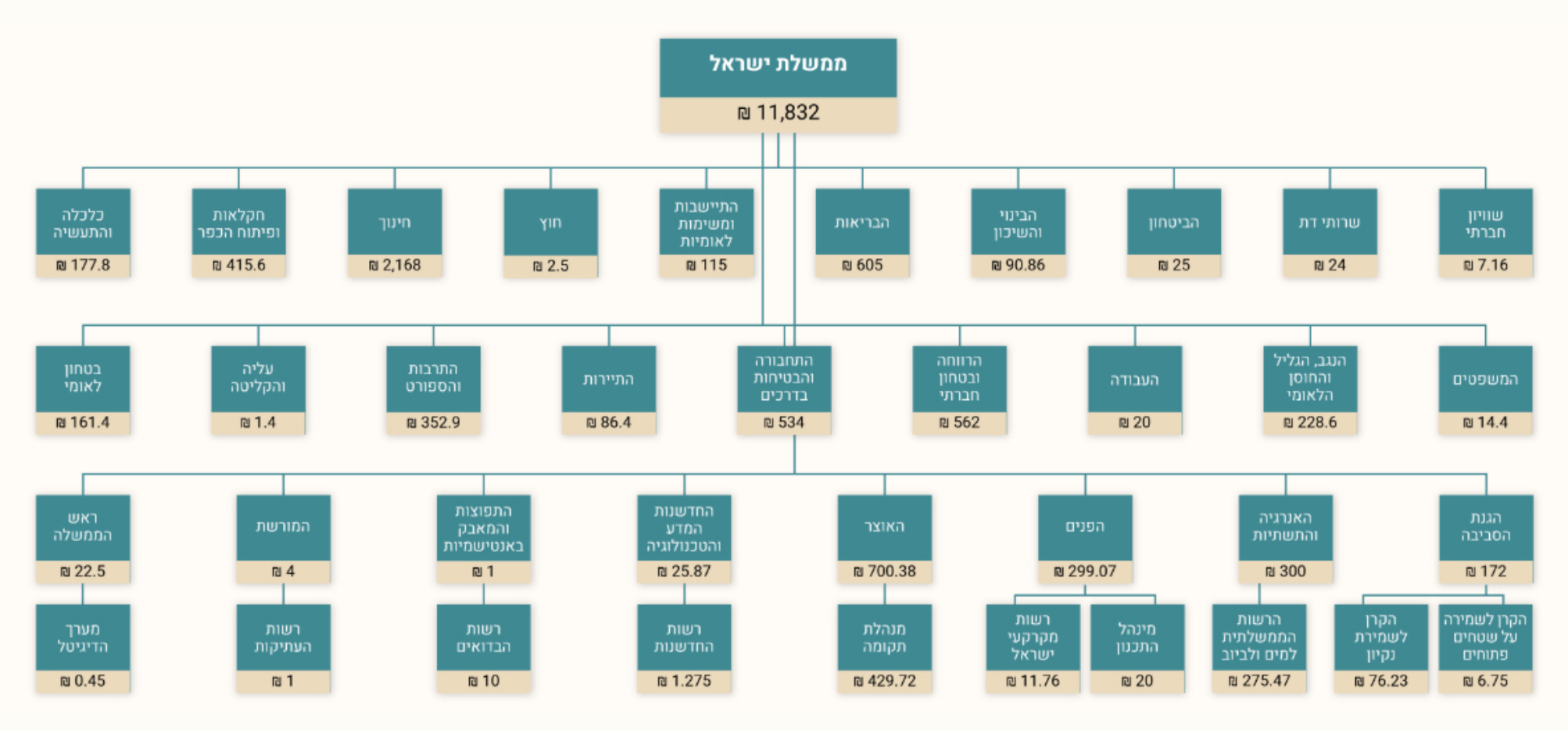

פיתוח

אם נבחן את סך ההתחייבויות ללא החלטה 1699 – שעיקרה שיקום חבל תקומה, ולא פיתוח, הרי שסך ההתחייבויות התקציביות עומד על סך 3.42 מיליארד שקלים – ירידה של כ 30% ביחס לדו"ח הקודם שפורסם בשנת 2022.

141.495	372.45	563.73	741.38
מיליון ₪	מיליון ₪	מיליון ₪	מיליון ₪
היקף הסיוע המתוכנן לטובתפיתוח תשתית תיירות בנגב.	היקף הסיוע המתוכנן לחיזוק מערכת הרווחה ותמיכה בחיי הקהילה.	היקף הסיוע המתוכנן לרשויות מקומיות (מענקי איזון, תמיכה תקציבית שוטפת וכו').	היקף ההשקעה המתוכננת בתשתיות (כבישים, בינוי, הכשרת שטח).

חלוקה לפי תחומים, ללא 1699

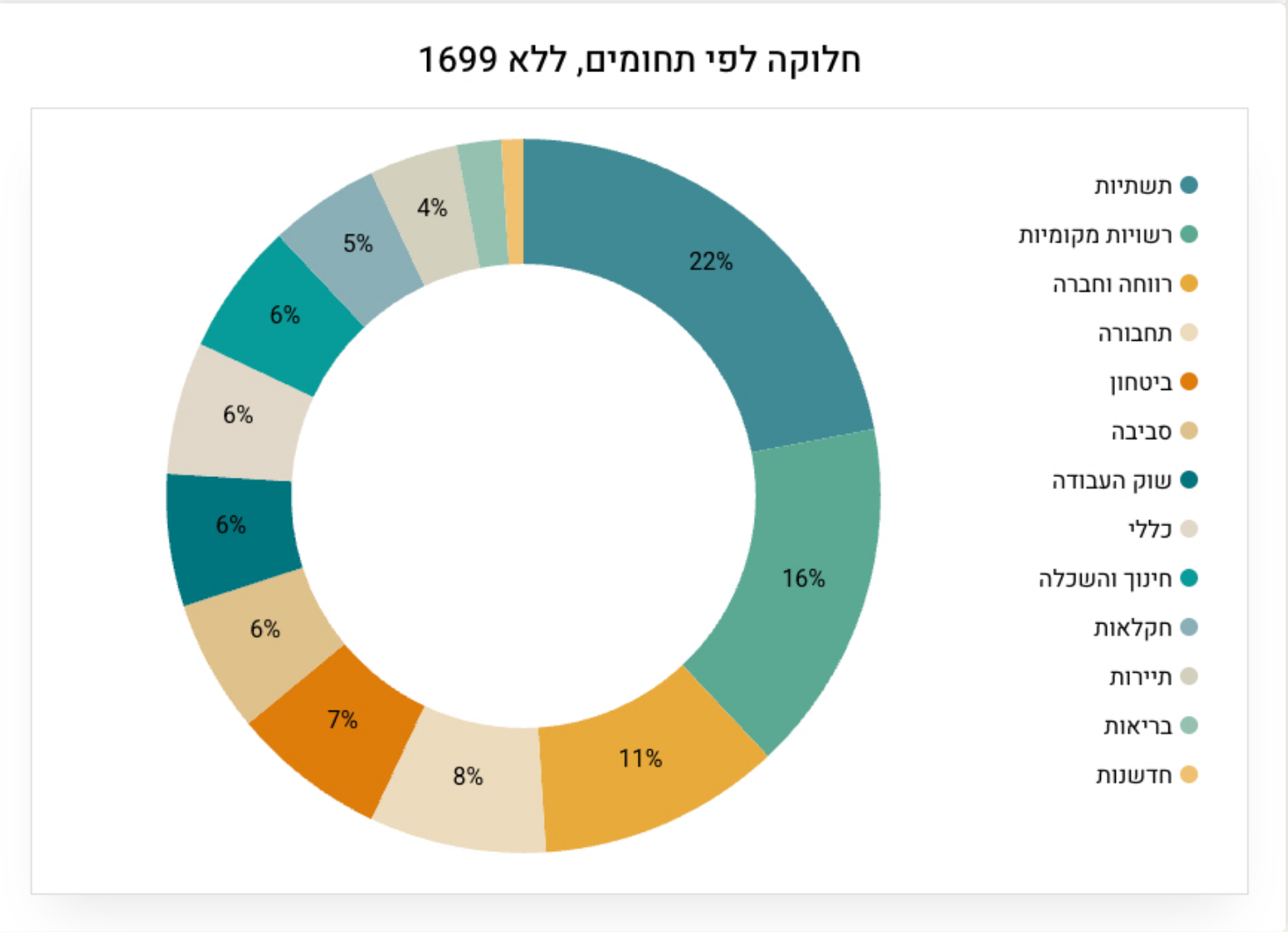

התחום המשמעותי אליו מוקצה נתח התקציב הגדול ביותר הוא עדיין תחום התשתיות, המהווה 22% מהסכום. לאחר מכן תחום הרשויות המקומיות המהווה 16%. ותחום הרווחה והחברה המהווה 11%.

בתחום התשתיות התחייבה הממשלה על השקעה בסך של למעלה מ-740 מיליון ש"ח לשנים 2024-2026, המתפרסת על פני מספר תוכניות מרכזיות. ההשקעה המשמעותית ביותר מתבצעת במסגרת התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית (החלטה 1279), הכוללת השקעה שנתית של כ-150 מיליון ש"ח במגוון תחומים: בינוי כיתות לימוד (46 מיליון ש"ח בשנה), תשתיות מים וביוב (37.4 מיליון ש"ח בשנה), הקמת מוסדות ציבור (17 מיליון ש"ח בשנה) ופיתוח תשתיות תחבורה ציבורית (8.3 מיליון ש"ח בשנה). התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה (החלטה 462) מקצה כ-175 מיליון ש"ח בשנת 2024, כשהפרויקט המרכזי הוא הרחבת מט"ש חולית ושדרוגו (95 מיליון ש"ח). התוכנית לעידוד צמיחה דמוגרפית בנגב המזרחי (החלטה 1416) מקצה כ-51 מיליון ש"ח לשלוש שנים, הכוללים בין היתר השקעה במט"שים (11.5 מיליון ש"ח), פיתוח כבישים (25.5 מיליון ש"ח). בנוסף, מושקעים 24 מיליון ש"ח בהשלמת בניית בית החולים השיקומי עדי נגב ו-27 מיליון ש"ח בשימור אתרי מורשת ושיפוץ מוסדות תרבות בחברה הערבית.

ניתוח ההתחייבויות התקציביות **בתחום הרשויות המקומיות** בנגב מצביע על השקעה בהיקף של כ-564 מיליון ש"ח לשנים 2024-2026. גם כאן ההשקעה המשמעותית ביותר מתבצעת במסגרת התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית (החלטה 1279), הכוללת תקציב של כ-118 מיליון שקלים לחיזוק הרשויות המקומיות ותקציבים נוספים לתגבור תקציב שוטף ופיתוח מרכזי שירות אזוריים. התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה (החלטה 462) מקצה כ-216 מיליון ש"ח בשנת 2024, המיועדים בין היתר להנחות בארנונה, מענקים ביטחוניים מיוחדים ומענקי פיתוח. במסגרת התוכנית לעידוד צמיחה דמוגרפית בנגב המזרחי (החלטה 1416) מוקצים כ-36 מיליון ש"ח לשנים 2024-2026 עבור תגבור מענקי פיתוח וקידום פרויקטים כלכליים, ובנוסף מוקצים 6 מיליון ש"ח להקמת ועדה מיוחדת לתכנון ובנייה ביישוב כסיף (החלטה 1762).

בהתחייבויות התקציביות **בתחום הבריאות** באזור הנגב משתקפת השקעה משמעותית בהיקף של כ-71 מיליון ש"ח לשנים 2024-2026, המתפרסת על פני מספר החלטות ממשלה. ההשקעה המרכזית מתבצעת במסגרת התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית (החלטה 1279), הכוללת תקציב שנתי של כ-19.3 מיליון ש"ח לצמצום פערים בתחום הבריאות, בביצוע משותף של משרדי האוצר והבריאות. במסגרת התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה (החלטה 462) מוקצים 7.45 מיליון ש"ח בשנת 2024, המיועדים בין היתר להקמת טיפת חלב בשדרות, תגבור מכונים להתפתחות הילד והפעלת מוקד רפואי לילי. בנוסף, התוכנית לעידוד צמיחה דמוגרפית בנגב המזרחי (החלטה 1416) מקצה כ-3.75 מיליון ש"ח למכונים ויחידות להתפתחות הילד לשנים 2024-2026, והתוכנית לחיזוק תחום הבריאות בנגב (החלטה 1407) מקצה 3 מיליון ש"ח לקידום מחקר רפואי באזור.

התחייבויות ופעולות בנושאי דגל

בדומה לדו"ח הראשון, שפורסם ב 2022, גם השנה נבקש להעמיק בשלושה תחומי ליבה המהווים אתגרים מרכזיים: הביטחון האישי, פיתוח הזדמנויות תעסוקה וכלכלה, וקידום שירותי רווחה וחוסן קהילתי. בפרק זה נתמקד בבחינת ההתחייבויות הממשלתיות בכל אחד מהתחומים הללו, תוך הצגת היקפי התקציב, וממצאי סקר דעת הקהל שנערך בקרב תושבי הנגב. ניתוח זה חיוני במיוחד לאור השינויים הדרמטיים שחלו באזור מאז אוקטובר 2023, אשר הציבו אתגרים חדשים ודחופים בכל אחד מהתחומים הללו, והעמיקו את הצורך בפתרונות מקיפים.

הגברת הביטחון האישי

סקר דעת הקהל שנערך השנה בקרב תושבי הנגב מצביע על כך שכמעט חצי מהמשיבים (46.33%) דיווחו על רמת דאגה גבוהה לביטחונם האישי. ניתוח מעמיק חושף שינוי דרמטי בתפיסת האיומים על הביטחון האישי. בעוד שבשנים קודמות הדאגות התפלגו באופן מאוזן יחסית בין מגוון גורמים כגון בטיחות בדרכים, גניבות, עבירות לאומניות ואלימות במרחב הציבורי; בסקר הנוכחי נרשם שינוי משמעותי. למעלה ממחצית מהנשאלים הצביעו על המצב הביטחוני מול עזה כגורם המדאיג ביותר, עלייה חדה לעומת כ-30% בשנה הקודמת. במקביל, נרשמה ירידה בשיעור המודאגים מהאיומים האחרים. שינוי זה משקף את ההשפעה העמוקה של אירועי אוקטובר 2023 על תחושת הביטחון האישי של תושבי האזור.

גורמים לדאגה לביטחון האישי - השוואת 2024 ו-2023

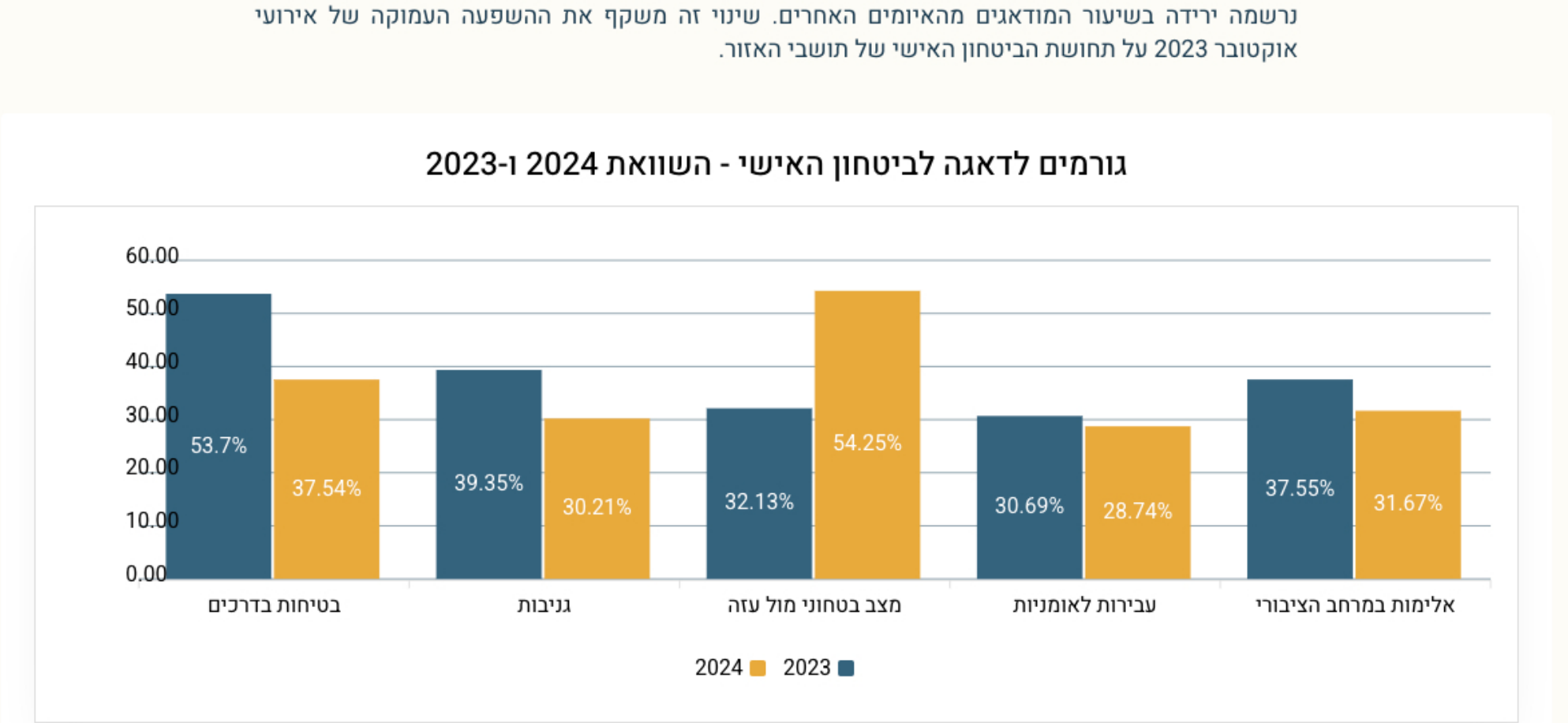

החלטה 1699 מקצה כ-106.5 מיליון ש"ח לשנה בתחום הביטחון, כשהמרכיב המשמעותי ביותר הוא שיפור הביטחון והעצמאות באנרגיה (60 מיליון ש"ח בשנה). בנוסף, מוקצים 21.5 מיליון ש"ח לתגבור משטרת ישראל, 16.25 מיליון ש"ח לתגבור מערך הכבאות, ו-4.6 מיליון ש"ח לאבטחת מוסדות חינוך.

ניתוח ההתחייבויות התקציביות הנוספות בתחום הביטחון בנגב מצביע על השקעה כוללת של כ-190 מיליון ש"ח לשנים 2024-2026, המתמקדת בשלושה מוקדים עיקריים.

הראשון והמשמעותי ביותר הוא התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה (החלטה 462). בשל המצב הביטחוני המתמשך בנגב המערבי, ב-20 באפריל 2023 התקבלה החלטת ממשלה 462. החלטה זו קבעה כי ממשלת ישראל תפעל ותקצה את המשאבים לחיזוק החוסן האזרחי ביישובים אלה, תוך דגש על העצמת תושבים, חיזוק רשתות התמיכה הקהילתיות, חיזוק ופיתוח הכלכלה המקומית והאזורית, וחיזוק השלטון המקומי. מטרת התוכנית היא להתמודד עם האיומים הביטחוניים המתמשכים באזור ולספק מענה לצרכים המיוחדים של התושבים. בין היתר, כוללת התוכנית השקעה של כ-62.7 מיליון ש"ח בשנת 2024 בתחום הביטחון, מתוכם 45 מיליון ש"ח מיועדים להקמת מרכז כנסים ואירועים ממוגן, 6 מיליון ש"ח למיגון צירים,

ו-5.15 מיליון ש"ח לאבטחת מוסדות חינוך.

המוקד השני הוא התוכנית לפיתוח החברה הבדואית (החלטה 1279). החלטת ממשלה שאושרה ב-14 במרץ 2022, ומתמקדת בפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב באמצעות השקעות בתחומים כמו חינוך, תעסוקה, תשתיות ובריאות. התוכנית אינה מתמקדת ישירות בנושאי ביטחון, אך שיפור בתנאים הכלכליים והחברתיים של האוכלוסייה הבדואית יכול להפחית מתחים חברתיים, לצמצם את שיעורי הפשיעה ולחזק את תחושת הביטחון באזור. התוכנית מקצה כ-16.3 מיליון ש"ח בשנה לטובת חיזוק הביטחון הקהילתי, כאשר הדגש הוא על חיזוק הקשר בין המשטרה לקהילה (13.9 מיליון ש"ח) והרחבת תוכניות הרשות הלאומית לביטחון קהילתי (2.4 מיליון ש"ח).

המוקד השלישי הוא פעילות במסגרת תוכנית חבל התקומה (החלטה 1127), בהיקף של כ 850 מיליון ש"ח וכוללת השקעה במשל"ט "אופק חדש" בהיקף של 45 מיליון ש"ח בשנת 2024 ו-15 מיליון ש"ח בכל אחת מהשנים העוקבות לפעילות שוטפת ופרויקטלית של המשל"ט.

בהקשר זה ראוי להביא גם את תחושת תושבי הנגב באשר למידת תשומת הלב של הממשלה לבעיות הביטחון האישי שלהם:

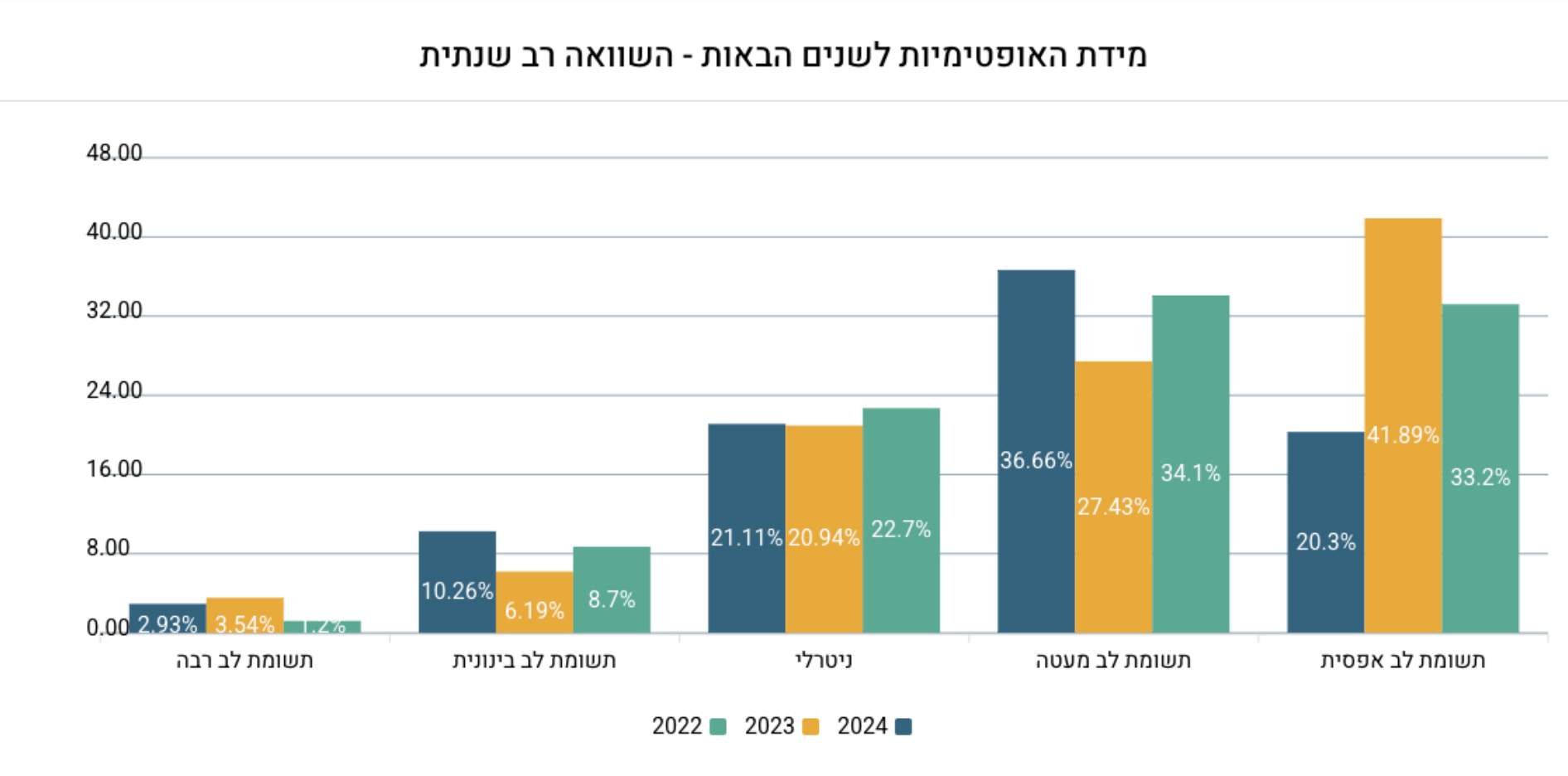
מידת האופטימיות לשנים הבאות - השוואה רב שנתית

פיתוח שוק העבודה והזדמנויות כלכליות

ניתוח נתוני התעסוקה והפעילות העסקית בתקופה שלאחר ה-7 באוקטובר 2023 מצביע על פגיעה כלכלית משמעותית בחבל תקומה ובמחוז דרום בכלל. שירות התעסוקה מדווח על עלייה חדה של פי 2.5 במספר דורשי העבודה ברשויות החבל בהשוואה לתקופה המקבילה אשתקד. נתוני הביטוח הלאומי מתחילת 2024 מצביעים על כ-3,000 תובעי דמי אבטלה (כולל עובדים בחל"ת כפוי), המהווים כ-10% מאוכלוסיית גיל העבודה בחבל – עלייה דרמטית משיעור אבטלה של כ-1% טרום המתקפה.

בחינה של שיעורי התעסוקה במחוז הדרום כולו מגלה שהפגיעה בו חמורה יותר בהשוואה לאזורים אחרים במדינה. ברבעון האחרון של 2023 נרשמה ירידה של 5.6% בשיעורי התעסוקה במחוז דרום, לעומת ירידה מתונה יותר של 3.6% במחוז המרכז.

הפגיעה הכלכלית משתקפת גם בנתוני רשות המיסים לחודשים ינואר-פברואר 2024. בחבל תקומה, כ-70% מהעסקים דיווחו על ירידה בהכנסות, כאשר 28% מהם חוו ירידה חדה של מעל 80% בפעילות העסקית, ו-13% נוספים דיווחו על ירידה של מעל 50%. נתונים אלה חמורים משמעותית בהשוואה לממוצע הארצי, שם כ-55% מהעסקים דיווחו על ירידה בהכנסות, כאשר רק 10% חוו ירידה של מעל 80%, ו-19% דיווחו על ירידה של מעל 50% בהכנסות.

סקר דעת הקהל שנערך השנה בקרב תושבי הנגב חושף דאגה עמוקה מהמצב הכלכלי-תעסוקתי באזור. למרות שמרבית התושבים (57.77%) עדיין מביעים שביעות רצון כללית מחייהם בנגב, הנתונים מצביעים על חששות כבדים בנוגע ליציבות הכלכלית: למעלה ממחצית מהמשיבים (51.91%) הביעו אי-שביעות רצון מהמצב התעסוקתי וההזדמנויות הכלכליות באזור.

הממד הכלכלי מתגלה כגורם מכריע גם בשאלת העתיד באזור. אמנם רוב משמעותי של 62.28% מהתושבים מצהירים על רצונם להישאר בנגב, אך בקרב השוקלים לעזוב, הסיבות הכלכליות הן הדומיננטיות ביותר. כמחצית מהשוקלים עזיבה מציינים כי פתרונות כלכליים עשויים לשנות את החלטתם: כ-20% מדגישים את הצורך בהטבות מס, שיעור דומה מצביע על חשיבות הרחבת אפשרויות התעסוקה, וכ-14% נוספים מציינים את הצורך בתמריצים כלכליים אחרים.

נתונים אלו מדגישים כי החששות הכלכליים מהווים איום משמעותי על היציבות הדמוגרפית באזור, ומחדדים את הצורך הדחוף בתוכנית כלכלית מקיפה שתספק מענה לאתגרי התעסוקה והפיתוח הכלכלי בנגב.

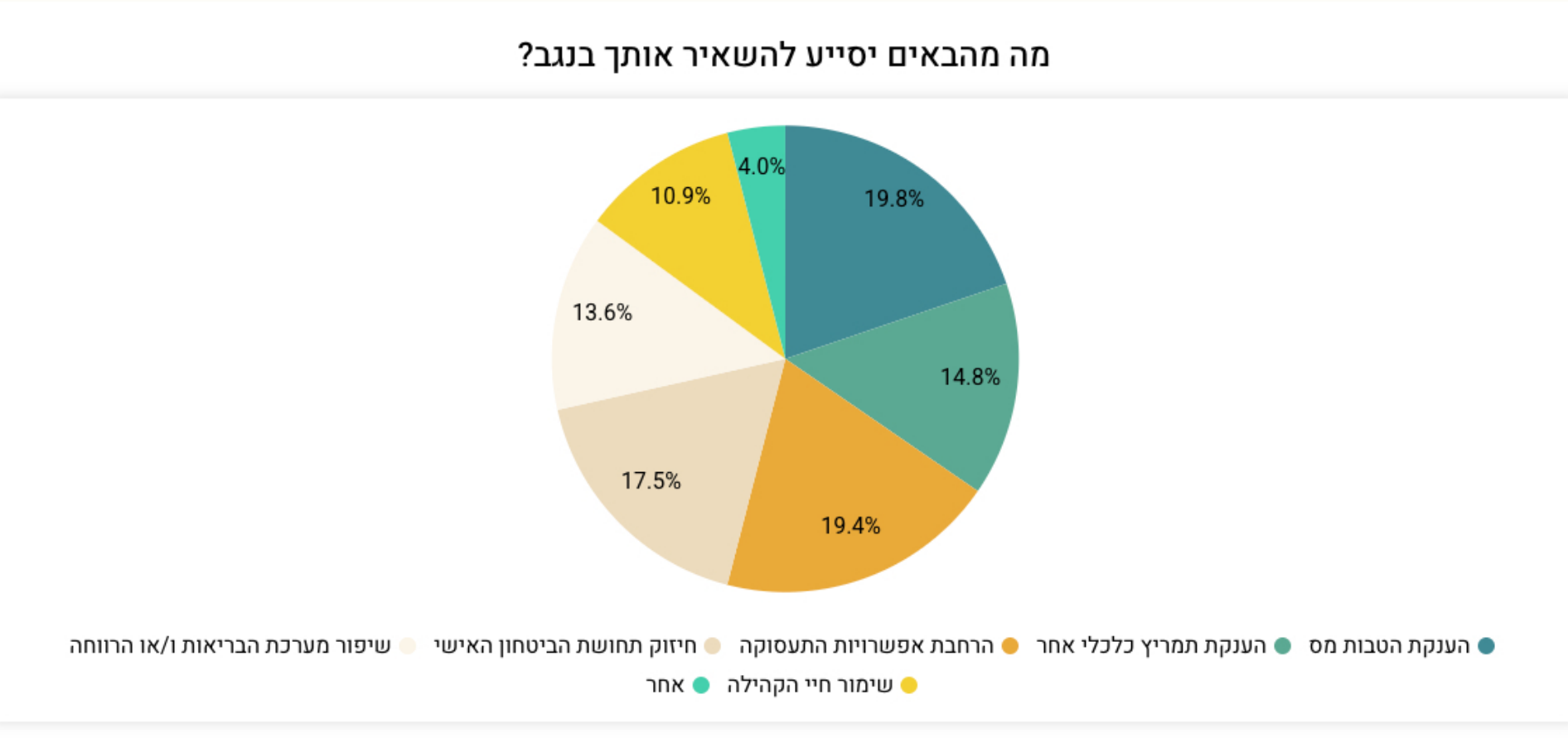
מה מהבאים יסייע להשאיר אותך בנגב?

בתחום שוק העבודה וההזדמנויות הכלכליות, התוכנית האסטרטגית לשיקום, לחידוש ולפיתוח חבל התקומה מקצה 162.7 מיליון ש"ח מדי שנה, כשהדגש הוא על סיוע לעסקים קטנים ובינוניים (43 מיליון ש"ח), סיוע ללומדים והכשרות תעסוקה (42 מיליון ש"ח), תוכניות לשימור עובדים (40 מיליון ש"ח), ושיקום תעסוקה בחבל (28.7 מיליון ש"ח). בנוסף, מוקצים 35 מיליון ש"ח לשיקום עסקים ותעשייה בשנים 2024-2025.

ניתוח ההתחייבויות התקציביות הנוספות בתחום זה מצביע על השקעה מקיפה של למעלה מ-200 מיליון ש"ח לשנים 2024-2026, המתמקדת במספר מוקדים אסטרטגיים.

התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית (החלטה 1279) מהווה את ההשקעה המשמעותית ביותר, עם כ-38 מיליון ש"ח מדי שנה, המיועדים בעיקר לשיפור מיומנויות עבודה והכשרה טכנולוגית (30.6 מיליון ש"ח), עידוד יזמות ותמיכה בחברות הזנק (2.1 מיליון ש"ח), וסיוע לעסקים קטנים ובינוניים (2.4 מיליון ש"ח).

התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה (החלטה 462) מקצה כ-47 מיליון ש"ח בשנת 2024, כולל 30 מיליון ש"ח להקמת מתחמי עבודה מרחוק ו-12 מיליון ש"ח לתמיכה בתעשייה ועסקים.

בנוסף, קיימות השקעות ייעודיות כגון 9 מיליון ש"ח למרכז תעסוקה לאנשים עם מוגבלות (החלטה 827), 3.3 מיליון ש"ח לקידום רופאים מצטיינים בנגב (החלטה 1407), ו-22.8 מיליון ש"ח לתוכנית צמיחה דמוגרפית בנגב המזרחי (החלטה 1416) הכוללת הכשרות מקצועיות ומשיכת מעסיקים בשכר גבוה.

בהקשר דומה ניתן להזכיר גם התחייבויות תקציביות בתחום החדשנות בנגב, ולהצביע על השקעה של כ-45 מיליון ש"ח לשנים 2024-2026. ההשקעה המשמעותית ביותר מתבצעת במסגרת התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה (החלטה 462), הכוללת 30 מיליון ש"ח, מתוכם 25 מיליון ש"ח מיועדים לשיקום וחיזוק תשתיות המחקר והפיתוח ו-5 מיליון ש"ח לגיבוש המלצות להקמת מרכז מו"פ יישומי. התוכנית לעידוד צמיחה דמוגרפית בנגב המזרחי (החלטה 1416) מקצה כ-11.5 מיליון ש"ח, הכוללים הקמת מרכז חדשנות (4.8 מיליון ש"ח) והטמעת חדשנות ועידוד צמיחה (6.6 מיליון ש"ח על פני שלוש שנים). במקביל, התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית (החלטה 1279) מקצה 3.8 מיליון ש"ח לחדשנות עסקית וטכנולוגית לשנים 2024-2026.

קידום חברה ורווחה

בהתבסס על נתוני הסקר, תחום הרווחה והקהילה בנגב מציג תמונה מורכבת של חוזקות ואתגרים. מחד, חיי הקהילה נותרים אחד הנכסים המשמעותיים של החיים בנגב, כאשר 36.07% מהתושבים מדווחים על שביעות רצון גבוהה מחיי הקהילה, לעומת רק 9.97% שאינם מרוצים מהם – פער חיובי של 26.1%. נתון זה משתלב עם העובדה ש-57.77% מהתושבים מדווחים על שביעות רצון כללית מחייהם בנגב, למרות ירידה מסוימת ביחס לשנה שעברה (66.3%). שימור חיי הקהילה נתפס כגורם משמעותי בהחלטה להישאר בנגב, כאשר 11% מהנשאלים ציינו זאת כגורם שעשוי להשפיע על החלטתם להישאר באזור.

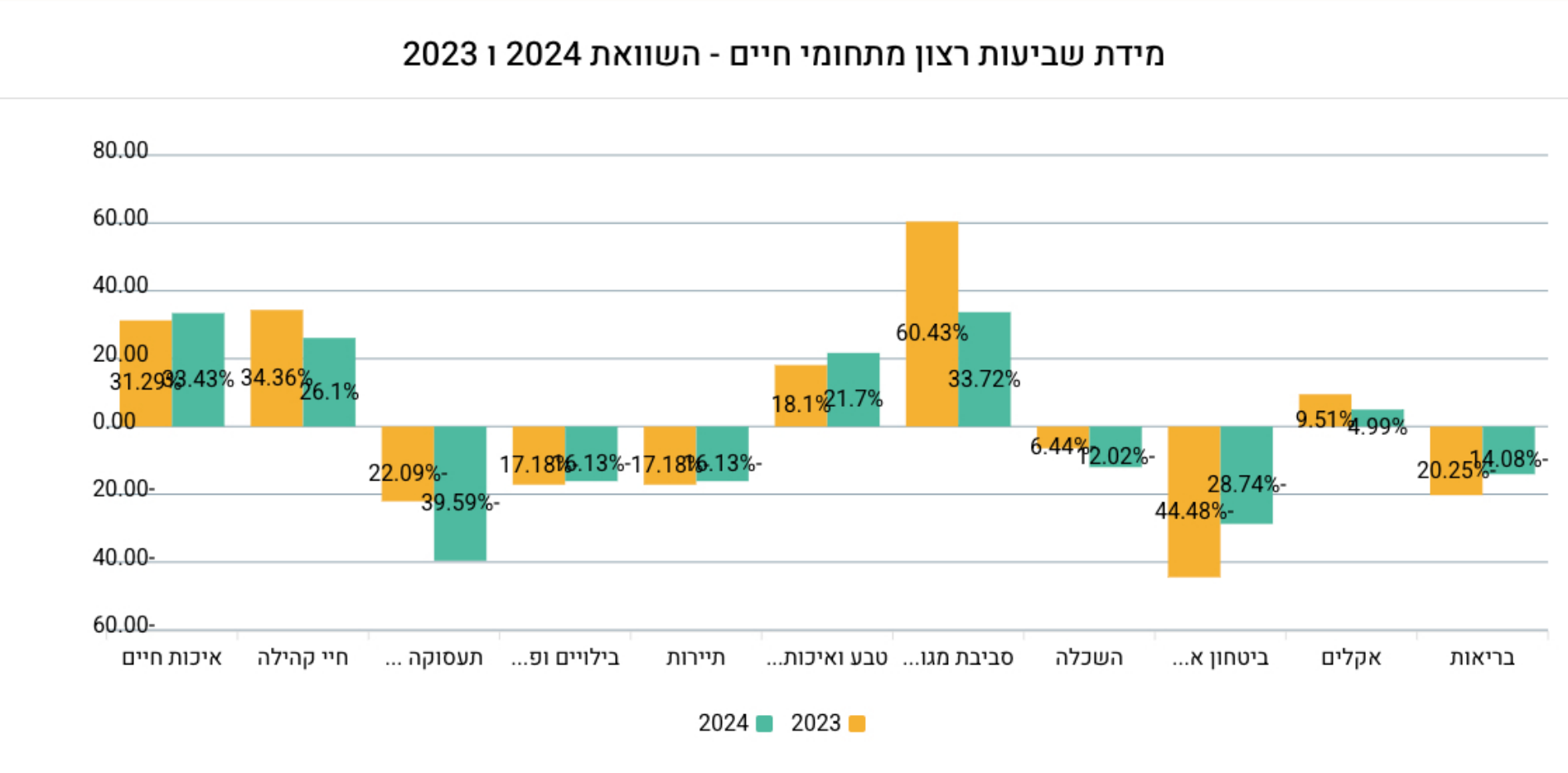
מידת שביעות רצון מתחומי חיים - השוואת 2024 ו 2023

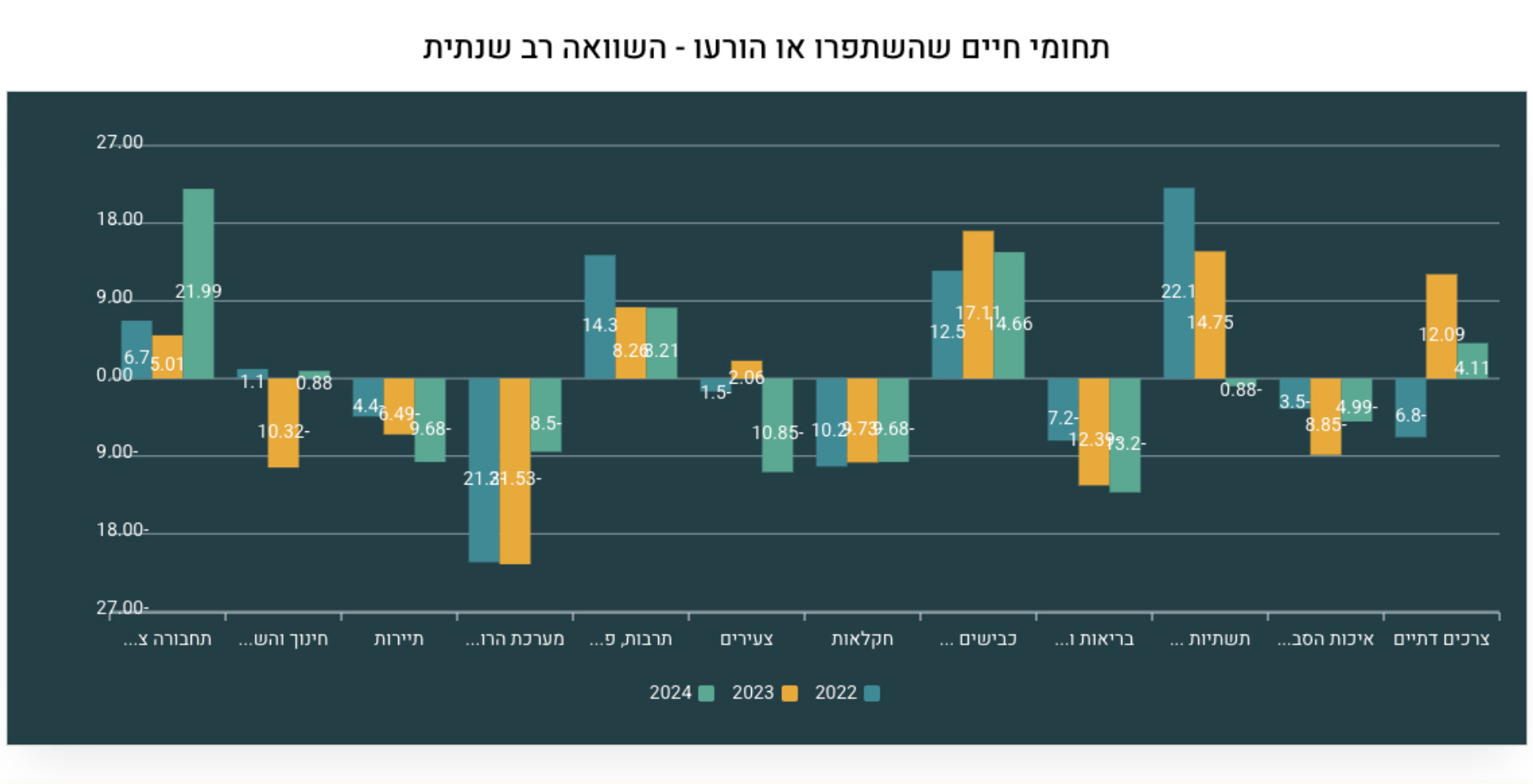
תחומי חיים שהשתפרו או הורעו - השוואה רב שנתית

בתחום הרווחה והחברה, החלטה 1699 מתמקדת בשני מישורים: פיתוח עוגני מורשת לתיעוד והנצחת אירועי ה-7.10 (175 מיליון ש"ח) ומערך תמיכה נרחב הכולל תמיכה במערכת הרווחה (43.4 מיליון ש"ח), מענה משקם לקהילות (38.4 מיליון ש"ח), ומענים לטיפולי חוסן ונפש (22.2 מיליון ש"ח בשנה). ההחלטה גם מקצה משאבים משמעותיים לתמיכה בצעירים, פעילויות תרבות וספורט, ומרכזי חוסן.

ניתוח ההתחייבויות התקציביות של ההחלטות הנוספות בתחום הרווחה והקהילה בנגב מצביע על השקעה מקיפה של למעלה מ-400 מיליון ש"ח לשנים 2024-2026, המתפרסת על פני מספר תוכניות מרכזיות:

ההשקעה המשמעותית ביותר מתבצעת במסגרת התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה (החלטה 462), המקצה כ-170 מיליון ש"ח בשנת 2024 למגוון תחומים, כולל 50 מיליון ש"ח להקמת מתקני ספורט, 30 מיליון ש"ח לשדרוג מוסדות תרבות, ו-12.5 מיליון ש"ח לטיפול רגשי בילדים.

התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית (החלטה 1279) מקצה כ-53 מיליון ש"ח מדי שנה, הכוללים תמיכה משמעותית של כ-16 מיליון ש"ח להעצמת ארגוני חברה אזרחית, כ-10 מיליון ש"ח לחיזוק יוזמות תרבות מקומיות, וכ-12 מיליון ש"ח להגברת מענים בתחום הרווחה. בנוסף, מוקצים כ-6.8 מיליון ש"ח לתוכנית 360 לנוער ו-1.2 מיליון ש"ח לפעילות מרכזי חוסן.

החלטה 1233 מקצה 22.7 מיליון ש"ח להפעלת מרכזי חוסן בשנת 2024, והתוכנית לעידוד צמיחה דמוגרפית בנגב המזרחי (החלטה 1416) מקצה כ-4.3 מיליון ש"ח מדי שנה למגוון תוכניות, כולל הפעלת תוכניות חינוך בלתי פורמליות, תוכנית יתד לנוער בסיכון, ותמיכה באזרחים ותיקים.

לצד אלה, קיימות תוכניות ייעודיות כגון התמודדות עם תופעת הפוליגמיה (החלטה 705), הכוללת מחקר והסברה בהיקף של 900 אלף ש"ח לשנתיים, והקמת אתר הנצחה לאומי (15 מיליון ש"ח) במסגרת החלטה 462.

יישום החלטות הממשלה בשנים 2022-2023

כפי שסקרנו בדו"ח בשנת 2022, הממשלה ה-36 אישרה 18 החלטות שונות המתייחסות לאזור הנגב. הממשלה ה-37 אישרה 11 החלטות נוספות המתייחסות לנגב, בהן גם החלטות המתקנות החלטות ממשלות קודמות ומשנות את היקף ההתחייבות הממשלתית שניתנה. מתוך כלל ההחלטות, 23 היו בתוקף בשנים 2022 ו-2023.

ההתחייבויות התקציביות של הממשלה נושאות משמעות בעצם קבלתן. קבלת החלטה על הקצאה תקציבית מהווה הצהרת מדיניות המשדרת מסר ברור לגורמים נוספים במשק. הניסיון מלמד כי התחייבות ממשלתית משמעותית מייצרת "אפקט מכפיל", המתבטא בגיוס משאבים נוספים מצד רשויות מקומיות, קרנות פילנתרופיות ומשקיעים מהמגזר הפרטי, המזהים בהתחייבות הממשלתית עוגן אסטרטגי ומצפן לפעילותם. עם זאת, אין משמעות הדבר כי ניתן להסתפק בעצם ההכרזה על ההתחייבות התקציבית; חיוני לקיים מעקב שיטתי אחר מימושה כדי להבטיח שתצא לפועל. זאת ועוד, פער גדול בין ההתחייבות לביצוע עלול לפגוע באמינות המדיניות הממשלתית ובהשפעתה על שאר השחקנים במשק.

בפרק זה נבקש לעמוד על ביצוען של החלטות הממשלה שהיו בתוקף בשנים 2022-2023, תוך שימת דגש על 8 החלטות משמעותיות בהיקף של 50 מיליון שקלים לפחות[1]; החלטות המתכללות יחד פעולות בהיקף תקציבי של 3.9 מיליארד שקלים. החלטות אלה מהוות את החלק הארי של התחייבויות הממשלה לפיתוח וחיזוק הנגב ותושביו, מהוות 96.6% מסך התחייבויות הממשלה לנגב בשנים אלה, וכוללות 919 פעולות ומשימות שמשרדי הממשלה השונים נדרשו ליישם בשנים אלו.

התחייבויות ותוכניות ארוכות טווח, שמטבען נפרסות על פני שנים אחדות, מובילות למצב בו ממשלה אחת מתחייבת לתוכנית רב-שנתית שתימשך בשנים בהן עשויה לכהן ממשלה אחרת. בפרק זה נבחן את השרידות של ההחלטות הללו לאחר חילופי השלטון, נציג את הפעולות שנעשות בפועל, ונדון ביישומן של החלטות מסוג זה והפערים בין ההתחייבויות הממשלתיות לבין המציאות בפועל.

[1] החלטה 1127 התקבלה ב 10/12/2023 ולכן לא נכללת בפרק זה.

ההחלטות בפרק זה:

מספר החלטה	תאריך	שם החלטה	סך מחויבות תקציבית
			2022-2023
4662	04.08.2019	תוכנית רב שנתית לפיתוח העיר אילת וחבל אילות ותיקון החלטה ממשלה	286,700,000
625	14.11.2021	אימוץ המלצות הצוות הבין-משרדי לאור העתקת מחנות צה"ל לנגב	418,740,000
827	19.12.2021	תוכנית רב שנתית לפיתוח הדרום - עדי נגב	87,000,000
1279	14.03.2022	תכנית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב - 2022-2026 ותיקון החלטת ממשלה	1,855,290,000
1416	08.05.2022	תכנית לעידוד צמיחה דמוגרפית ופיתוח כלכלי בר קיימא ביישובים באזור הנגב המזרחי	229,690,832
1442	15.05.2022	תוכנית רב שנתית לפיתוח העיר אילת וחבל אילות כמוקד לאומי ובין לאומי לייצור מזון מן הים ומהמדבר לשנים 2022-2026 ותיקון החלטת ממשלה	94,550,000
1522	29.05.2022	תוכנית לקידום ולהרחבת הקשרים הכלכליים בין מדינת ישראל והרפובליקה הערבית של מצרים	133,500,000
462	20.4.2023	התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה	797,129,000

באמצעות מעקב אחר דיווחי משרדי הממשלה במערכת המתוחזקת על-ידי משרד ראש הממשלה, בהצלבה עם מקורות מידע נוספים, ובניתוח עצמאי, נציג בחינה של ביצוע סעיפים בהחלטות אלה, ונצביע על סעיפים שביצועם נדחה או בוטל והסיבות לכך.

בסך הכל דיווחו משרדי הממשלה על ביצוען של כ-81% מהמשימות שיועדו לביצוע לפי ההחלטות השונות, כאשר האחוזים נעים בין 61.9% עבור החלטה מספר 1522 לבין 89.1% עבור החלטה מספר 1279. כ-13% מהמשימות לא בוצעו כלל, כאשר שיעור המשימות שלא בוצעו נע בין 9.5% עבור החלטה מספר 1279 לבין 30.9% עבור החלטה מספר 1522. בנוסף, בכ-6% מהמשימות לא התקבל דיווח על סטטוס ביצוען, כאשר שיעור זה נע בין 0% עבור החלטה מספר 1442, לבין 8.6% עבור החלטה מספר 4662.

הטבלה שלהלן מפרטת את סטטוס ביצוע המשימות ביחס לכל אחת מההחלטות אותן חקרנו, במספר ובאחוז יחסי מסך משימות ההחלטה האמורה:

	462		625		827		1279		1416		1442		1522		4662	
בוצע	94	66.20%	74	83.10%	31	88.60%	245	89.10%	102	73.40%	37	82.20%	26	61.90%	123	81.50%
לא בוצע	42	29.60%	14	15.70%	4	11.40%	26	9.50%	35	25.20%	8	17.80%	13	31.00%	15	9.90%
ללא דיווח	6	4.20%	1	1.10%	0	0.00%	4	1.50%	2	1.40%	0	0.00%	3	7.10%	13	8.60%

האחריות על יישום פעולות הממשלה והקצאת המשאבים נחלקת בין מספר רב מאוד של כ 30 משרדי ממשלה ורשויות המדינה. בחלק מן המקרים מדובר באחריות על הקצאת המשאבים בלבד לצורך הפעולה, ובאחרים אחריות תפעולית של הפעולה עליה הוחלט. כ 1/4 מסך המשימות לביצוע היו באחריות משרד האוצר, והמשרד דיווח על ביצוע בשיעור של 89.52% מהמשימות. הגרף הבא מציג את סטטוס המשימות לפי משרדים, במשרד האוצר ובעשרת המשרדים עם מספר המשימות הגבוה ביותר לאחריו. מן הראוי לציין שבאופן נומינלי, מספר המשימות של המשרדים השונים נע בין 86 משימות באחריות משרד הכלכלה והתעשייה ועד 28 באחריות משרד החינוך.

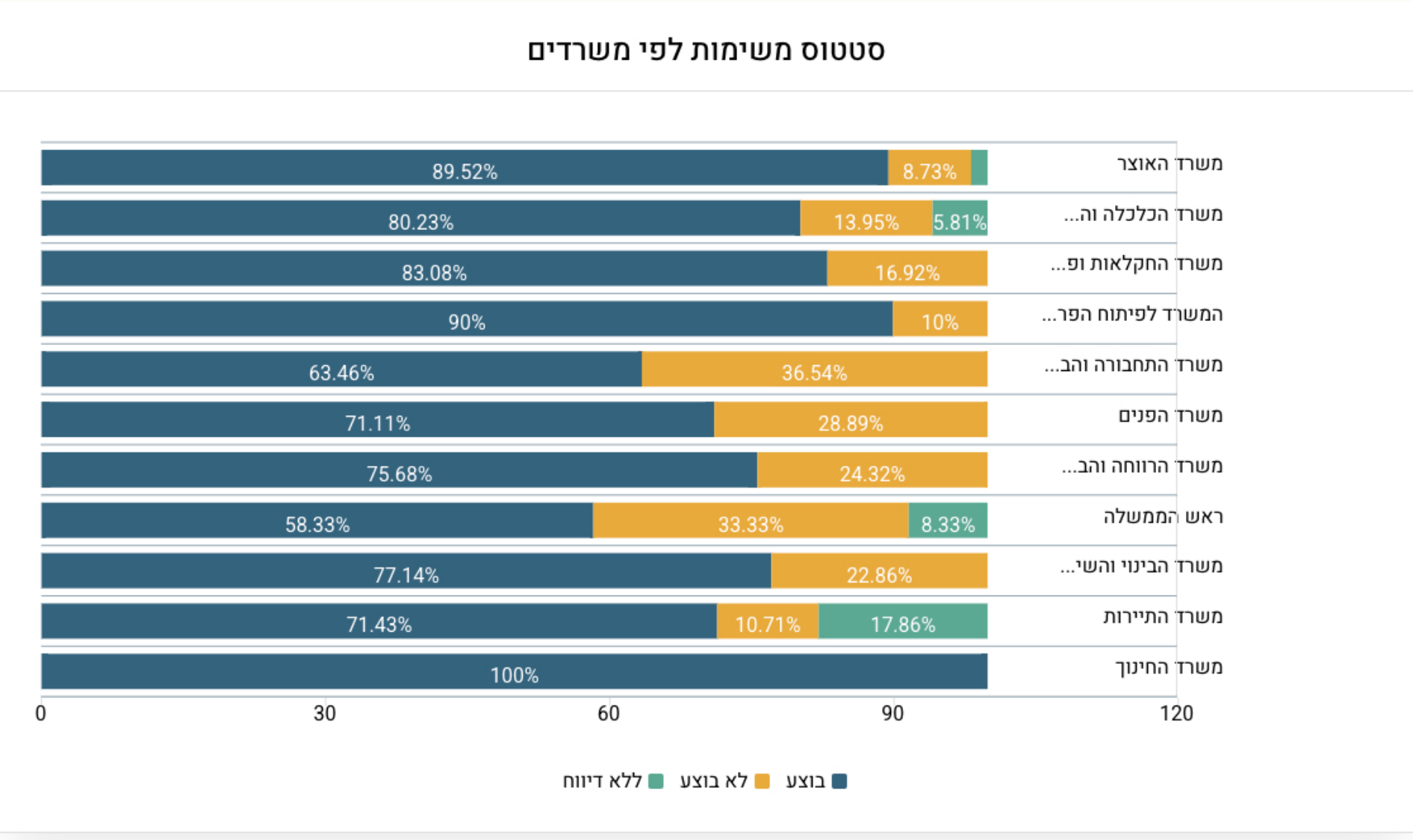
סטטוס משימות לפי משרדים

כאמור, 80% מהסעיפים שיועדו לביצוע בשנים הללו יצאו לדרכם. מעבר למספרים ולאחוזי הביצוע, חשוב להבין כיצד החלטות הממשלה והוצאתן לפועל משפיעות בפועל על חיי תושבי הנגב. שיעור הביצוע הגבוה מתורגם לשיפור מוחשי בתחומי חיים רבים, כפי שניתן לראות במספר דוגמאות:

במסגרת החלטה 1279 לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית, נרשמה פעילות משמעותית של מספר משרדים. משרד התחבורה השקיע 164.5 מיליון ש"ח מתקציב תוכניתו האסטרטגית ו-17.5 מיליון ש"ח נוספים לפיתוח כבישים חוצי יישובים; משרד הכלכלה הקצה 57.5 מיליון ש"ח לפיתוח אזורי תעשייה, כאשר אזור התעשייה בחורה קיבל תקצוב מצטבר של 20 מיליון ₪; משרד הבריאות הקים יחידות בריאות בשלוש רשויות בדואיות, ובשנת 2022 נפתחו הזמנות לכלל התכניות במסגרת תוכנית העבודה לחברה הבדואית בנגב בהיקף של 12.3 מיליון ש"ח. בין ההישגים המשמעותיים שניתן לזקוף ליישום החלטה 1279 בשנים האחרונות ניתן למנות בניית כיתות לימוד חדשות ועשרות פרויקטים לבינוי מוסדות ציבור, הכפלת מספר הסטודנטים מהחברה הבדואית בעשור החולף ל 5,710 ב 2023, אלפי משתתפים בהכשרות ומיומנויות תעסוקתיות, והקמת מרכז חוסן אזורי המשרת כ 270 אלף תושבים בדואים ב 9 רשויות.

במסגרת החלטה 1442 לפיתוח העיר אילת וחבל אילות כמוקד לאומי ובין-לאומי לייצור מזון מן הים ומהמדבר לשנים 2026-2022, משרד החקלאות השלים מספר פרויקטים משמעותיים ובהם: הקמת מרכז חדשנות באילת בהשקעה של 3 מיליון ש"ח (מתוכם 2 מיליון לביוטכנולוגיה ימית ומיליון למרכז תמיכה ליזמים); העברת 5 מיליון ש"ח לקרן מחקר חקלאי; ותמיכה בתשתיות חקלאיות בהיקף של מיליון ש"ח, עם המשך ביצוע ב-2024.

במסגרת החלטה 1416 לעידוד צמיחה דמוגרפית בנגב המזרחי, משרד התחבורה השלים את תכנון מערך התחבורה הציבורית ברשויות ההחלטה, תוך ראייה עתידית של צורכי האזור. הוקצו 3 מיליון ש"ח לפריסת רשת שבילי אופניים בתיאום עם אשכולות הרשויות, ובוצעו השקעות משמעותיות בפרויקטי כביש עירוניים, במיוחד במועצה המקומית ירוחם, שם נוצלו 1.4 מיליון ש"ח והוקצו 1.6 מיליון ש"ח נוספים לתכנון וביצוע.

החלטה 462 לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה זכתה לאחוז יישום נמוך יחסית, אך נציין כי במסגרתה משרד הרווחה הקצה כ-6 מיליון ש"ח לפעילויות רווחה ותגבור כוח אדם; משרד הכלכלה הקצה 10 מיליון ש"ח לאבטחת אזורי תעשייה; משרד התיירות השקיע 2.8 מיליון ש"ח בפרויקט "שדרות היוצר" ב-2023, והוקצו 300 אלף ש"ח לפעילויות שיווק תיירותיות ברשויות האזור; והמשרד לפיתוח הנגב והגליל אף הוסיף 9 מיליון ש"ח מעבר להקצאה המקורית של 3.5 מיליון ש"ח לחיזוק החוסן החברתי והנוער ביישובי עוטף עזה.

מסגרת הניתוח בדו"ח זה מתמקדת בהחלטות ממשלה כיחידת הניתוח המרכזית, אך ראוי לציין כי חלק ממשרדי הממשלה הגדילו את השקעתם מעבר להתחייבויות בהחלטות הממשלה, מתוך הבנת הצרכים המשתנים בשטח והרצון להעמיק את ההשפעה על האזור. כך לדוגמה משרד החקלאות הרחיב משמעותית את תכנית התמיכה במתנדבים (החלטה 1377), מעבר לתקציב המקורי של 4 מיליון ש"ח בשנת 2024, בעיקר לאור צרכי המלחמה. בולטת במיוחד פעילות משרד התיירות במסגרת החלטה 4662, שם הושקעו כ-255 מיליון ש"ח בפיתוח תשתיות – 134% מעבר למתוכנן בהחלטת הממשלה.

גם כאשר אחוזי הביצוע גבוהים יחסית, המשמעות התקציבית של אי-מימוש אפילו חלק קטן מההחלטה עשויה להיות בעלת השלכות מרחיקות לכת על האוכלוסייה המיועדת לקבל את המשאבים.

מניתוח המעקב אחר ביצוע החלטות הממשלה בשנים 2022-2023 עולות סיבות שונות לאי-ביצוע משימות מתוכננות, אותן ניתן לחלק ל-4 קטגוריות: חוסר בשלות תכנונית, עיכובים בירוקרטיים, היעדר ביקוש וסיבות טכניות שונות. נמחיש זאת באמצעות הדוגמאות הבאות: במשרד הרווחה, המיגון למרכזי יום ביישובי עוטף עזה, בהיקף 4 מיליון ש"ח, נמצא עדיין בשלבי מיפוי ותכנון; במשרד התחבורה, פרויקט בהיקף של 9.75 מיליון ש"ח המיועד לפיתוח תשתיות תחבורה ציבורית, הכולל מסופים וחניוני קצה לאוטובוסים, מתעכב בשלבי מכרז; שדרוג המרכז הלאומי לחקר החקלאות בהיקף 5.5 מיליון ש"ח לא בוצע עקב עיכוב בהעברת מלח"י למשרד החקלאות; במשרד הכלכלה, מסלול הפריון והייצור המתקדם של הרשות להשקעות, בהיקף 10 מיליון ש"ח, הניב זכייה של חברה אחת בלבד בסכום של 1.1 מיליון ש"ח, מה שהוביל להסטת יתרת התקציב לפעולות אחרות.

להלן ניתוח של החלטת ממשלה 1279, שעניינה תכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב, ומציגה את שיעור הביצוע הגבוה ביותר מבין החלטות הממשלה שנסקרו (89.1%), על פי הקריטריונים האמורים. בשל היקפה התקציבי הגדול של החלטה זו, אי-הביצוע של 9.5% מתקציבה מתורגם לסכום משמעותי של כ-200 מיליון שקלים שלא מומשו בשנת הפעילות הנסקרת.

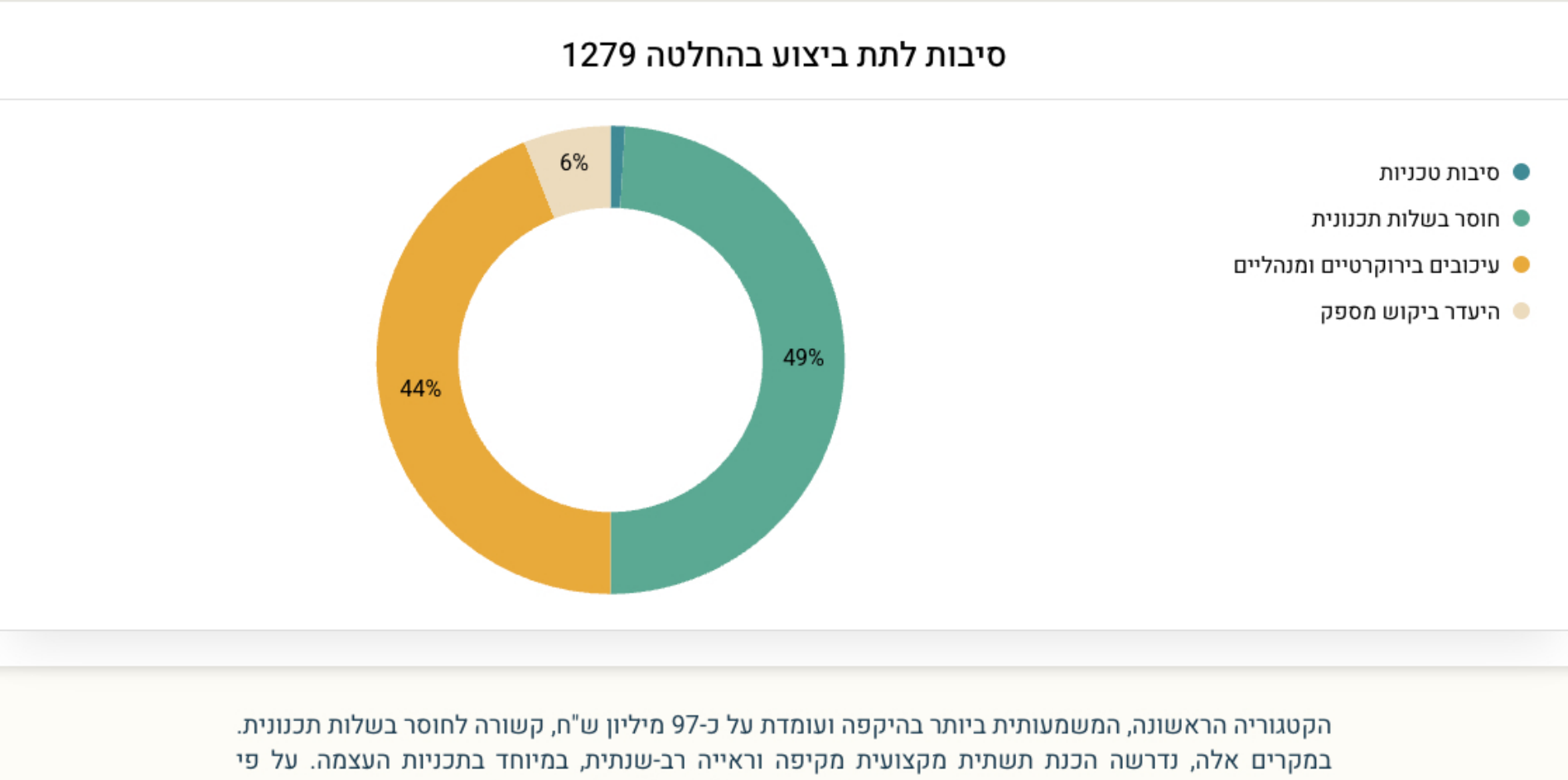
סיבות לתת ביצוע בהחלטה 1279

הקטגוריה הראשונה, המשמעותית ביותר בהיקפה ועומדת על כ-97 מיליון ש"ח, קשורה לחוסר בשלות תכנונית. במקרים אלה, נדרשה הכנת תשתית מקצועית מקיפה וראייה רב-שנתית, במיוחד בתכניות העצמה. על פי דיווחי המשרדים, התקציבים צפויים להיות מנוצלים בשנים 2024-2025, לאחר השלמת התכנון הנדרש.

הקטגוריה השנייה, בהיקף של כ-86.9 מיליון ש"ח, מיוחסת לעיכובים בירוקרטיים ומנהליים. אלה כוללים תהליכי גיבוש נהלים להקצאת תקציבים, עיכובים בפרסום וסיום מכרזים, והמתנה להעברות תקציביות בין משרדים.

הקטגוריה השלישית, בהיקף של כ-11 מיליון ש"ח, מתייחסת להיעדר ביקוש מספק. תקציבים אלה לא נוצלו בשל מיעוט בקשות והגשת תוכניות מקרב החברה הבדואית. במקרים מסוימים, צוותי בדיקה ייעודיים אף הסיקו כי אין הצדקה להקצאת תקציבים נוספים נוכח יתרות קיימות בפרויקטים.

הקטגוריה הרביעית והקטנה ביותר, בהיקף של כ-1.07 מיליון ש"ח, מיוחסת לסיבות טכניות אחרות.

ממצאים אלה מדגישים את הצורך בשיפור תהליכי התכנון המקדים, הפחתת החסמים הבירוקרטיים, והגברת התיאום בין משרדי הממשלה השונים לצורך ניצול יעיל יותר של התקציבים המיועדים. הבנת גורמי השורש לאי-ביצוע חיונית לשיפור תהליכי התכנון והיישום של החלטות ממשלה עתידיות ולהגברת האפקטיביות של המדיניות הממשלתית באזור.

המשמעות של פעולה שלא בוצעה יכולה להיות לעיתים דחיית הפעולה לשנה העוקבת, ויכולה להיות ביטול הפעולה המתוכננת כליל. העברת התחייבויות תקציביות בין שנים היא פרקטיקה נפוצה אך כדאי לשים לב כי לעיתים היא לא מיושמת באופן מלא, כך לדוגמה בהחלטה 1279 נקבע הקצאת 18.9 מיליון ש"ח בשנת 2022 לבינוי ושיפוץ מתקני ספורט ביישובים הבדואים שבוצעה באופן חלקי ותוכנן פיצוי בשנת 2023, שלא יצא לפועל לבסוף.

פעולות שלא מבוצעות במועדן המקורי חשופות לשינויים , הן מבחינת עיתוי ביצוען, אם בכלל, והן מבחינת היקפן התקציבי. הממשלה רשאית לתקן את החלטותיה המקוריות, כפי שנעשה בהחלטה 625, ולקבוע מועדי ביצוע או היקפי תקציב חדשים. לחלופין, היא עשויה לזנוח או לבטל פעולות שלא בוצעו במועדן, בעיקר לאור אילוצים תקציביים חדשים.

המציאות הכלכלית המשתנה של השנים האחרונות ממחישה היטב סיכון זה. תקציב המדינה לשנים 2023-2024 אושר רק במאי 2023, וכבר נדרש לשינויים משמעותיים בעקבות מלחמת חרבות ברזל. הגירעון לשנת 2023 זינק ל-4.2% מהתוצר, לעומת התכנון המקורי של 0.9% – עלייה המשקפת את הפער בין תכנון לביצוע ואילוצים תקציביים בעת משבר. שינויים דרמטיים אלה מקשים על מימוש התחייבויות וחושפים פעולות שתוכננו אך לא בוצעו, לקיצוץ או ביטול.

השקעות פילנתרופיות

פילנתרופיה ממלאת תפקיד קריטי במאמץ לשפר את איכות החיים ולחזק את הקהילות בנגב, תוך מתן מענה לצרכים שלא נענו במלואם על ידי הממשלה. בשנה החולפת, נוכח האתגרים הרבים שניצבו בפני הנגב, חווינו גידול משמעותי בהשקעות פילנתרופיות באזור, ולכן בחרנו להוסיף השנה לדו"ח פרק הנושא השקעות פילנתרופיות בנגב

התחייבויות תקציביות של הממשלה מהוות זרז להשקעות נוספות, במיוחד מהמגזר הפילנתרופי. כאשר הממשלה מתחייבת להשקעה משמעותית, היא מייצרת "אפקט מכפיל" – קרנות פילנתרופיות רואות בהתחייבות הממשלתית עוגן אסטרטגי המאפשר תכנון ארוך טווח. מעבר לערך הכספי הישיר, הקרנות מייחסות חשיבות רבה לשיתוף הפעולה עם הממשלה ולאפשרות למקסם את השקעתן באמצעות המשאבים הממשלתיים.

ממשלת ישראל מכירה בחשיבותה של הפילנתרופיה וביכולתה לסייע ולהוות גורם משלים לפעילות ממשלתית. ראיה לכך ניתן לראות בהחלטת ממשלה 969 מיום 18.10.2023 שאפשרה למשרדי הממשלה לגייס ולקבל תרומות באופן זמני בשל מצב החירום הנובע ממלחמת "חרבות ברזל". במסגרת זו נקבע "נוהל זמני" שנוהל על ידי אגף החשב הכללי ומשרד המשפטים, ופרט את התנאים והכללים לאישור התרומות. הנוהל נועד לחייב שהתרומות ישמשו למטרות ציבוריות התואמות את צרכי הלחימה והשיקום, תוך שמירה על מנהל תקין וטוהר המידות, מניעת ניגודי עניינים והגבלות נוספות על התרומות למניעת השפעה על סדרי עדיפויות ממשלתיים. עוד נזכיר בהקשר זה את סעיף ז.3 בהחלטה 1127, וסעיף 6 בהחלטה 1169, שעסקו בהקמת צוות תיאום ממשלה-פילנתרופיה בראשות החשב הכללי במשרד האוצר, נציגות המגזר העסקי ונציגות הפילנתרופיה, במטרה לבחון, בין היתר, יצירת שיתופי פעולה בין גורמים חוץ ממשלתיים לממשלה במטרה לסייע ליישובי החבל ותושביו שלא במסגרת הפעילות הממשלתית.

מגמות

השקעות פילנתרופיות בנגב השנה התאפיינו במענה מהיר וממוקד לצרכים שהתגברו עקב המצב הביטחוני והכלכלי. ניתן לראות כי הקרנות והארגונים הפילנתרופיים פועלים בשיתוף פעולה עם הממשלה והרשויות המקומיות, וממלאים תפקיד משמעותי בהשלמת פערים בתקציבי המדינה. עשרות אלפי אנשים נהנו ישירות מתמיכת הקרנות הפילנתרופיות במהלך השנה. הדגש היה על מתן מענה מידי וכלל תחומים רבים – חינוך, רווחה, תעסוקה ותשתיות – שנועד לשפר את החוסן האזורי.

מחקר "מיפוי תרומת יהדות התפוצות במלחמת חרבות ברזל", שכלל סקירה של למעלה מ-800 מקורות מידע ו-123 ארגונים מרחבי העולם, חושף תמונה מרשימה של תמיכה כספית, התנדבותית והסברתית. סך התרומות הכספיות הגיע לכ-1.41 מיליארד דולר (5.11 מיליארד ש"ח).

פדרציות היהודיות בצפון אמריקה (JFNA), גייסו 833 מיליון דולר והקצו מתוכם 433 מיליון דולר לתמיכה ב-520 עמותות ישראליות. היקף זה מהווה למעלה מ-50% מכלל התרומות שהגיעו מיהדות התפוצות. קרנות וארגונים נוספים, בשיתוף פעולה עם מגוון רחב של שותפים, כולל ממשלת ישראל, רשויות מקומיות, ועמותות מקומיות, השיקו יוזמות לשיקום קהילות עוטף עזה והנגב המערבי במטרה לא רק לשקם את האזור אלא להפוך אותו למוקד משיכה לאוכלוסייה חדשה.

כספים פילנתרופיים רבים יועדו לשיקום פיזי של היישובים שנפגעו, חיזוק החוסן הקהילתי, ופיתוח כלכלי של האזור כולו, במספר תוכניות, ובהן: אתרי דיור חדשים בשדרות ובנגב המערבי, הרחבת מרכז החוסן והקמת מרכז קהילתי במועצה אזורית אשכול; הקמת מתחם ספורט אזורי, מרכז חדשנות ועסקים, ומרכז חוסן חדש במועצה אזורית שער הנגב; הקמת תחנות כיבוי אש, הצלה והגנה אזרחית; הפיכת שדרות לבירת הקולנוע ועוד.

לצד המאמץ המאורגן של הפדרציות היהודיות והקרנות הממסדיות, קרנות פילנתרופיות פרטיות רבות נוספות, הפגינו גמישות ויכולת תגובה מהירה במיוחד. קרנות אלה הצליחו לתמוך ביוזמות שורשיות (grassroots) וארגונים קהילתיים קטנים יותר, שלעתים נמצאים 'מתחת לרדאר' של המאמצים הגדולים או לא עומדים בתנאי הסף של מענקים גדולים במיוחד. יכולתן של קרנות אלה לפעול במהירות ובגמישות אפשרה מתן מענה מידי לצרכים דחופים ברמה המקומית, ובכך השלימה את המאמץ הפילנתרופי הכולל.

תחומי השקעה

התחום המשמעותי ביותר היה אספקת שירותים חיוניים, עם השקעה של 219 מיליון דולר שהופנו ל-395 עמותות ישראליות. במסגרת זו, ניתן סיוע מקיף שכלל פתרונות לינה ל-36,910 מפונים, חלוקת מזון ל-285,486 ישראלים, והגשת 1.2 מיליון ארוחות חמות. בנוסף, חולקו כרטיסי מזון בשווי 3.75 מיליון דולר ל-22,528 ישראלים.

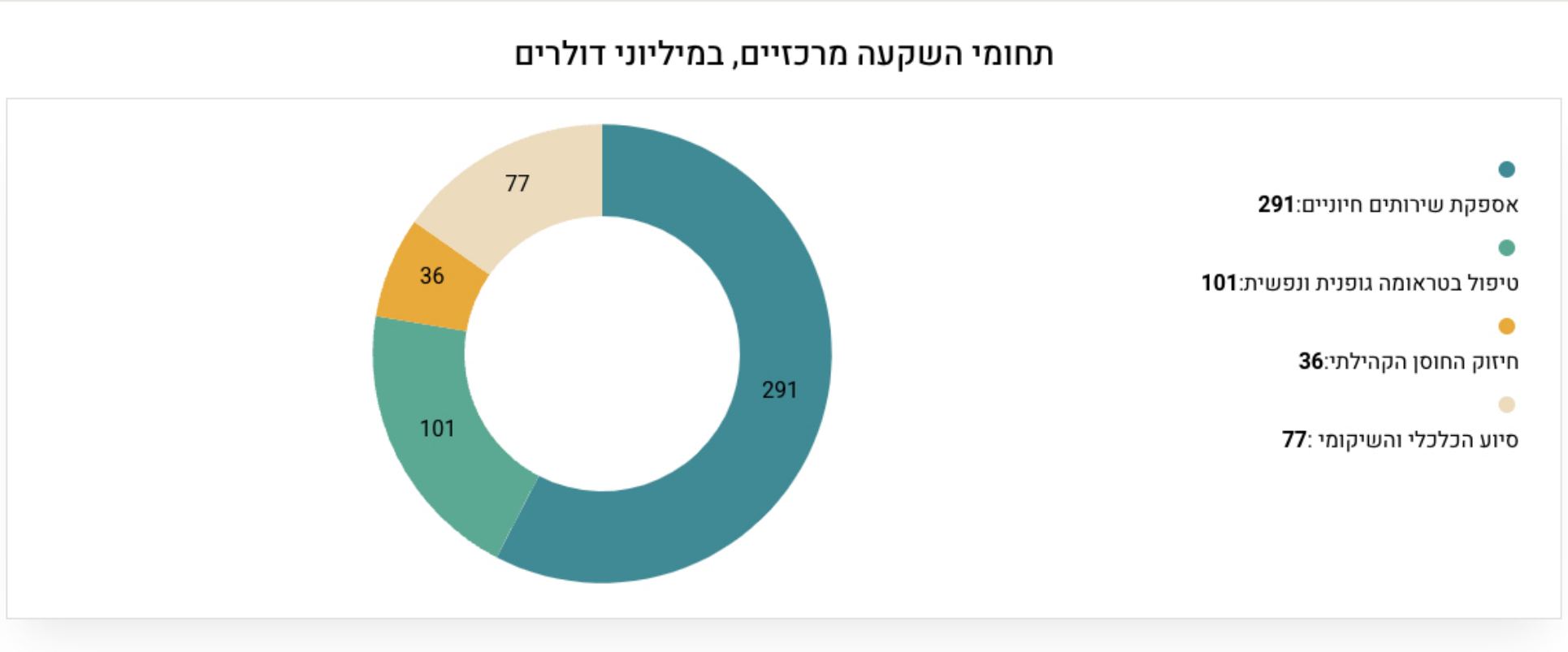
תחומי השקעה מרכזיים, במיליוני דולרים

תחום מרכזי נוסף היה הטיפול בטראומה גופנית ונפשית, עם השקעה של 101 מיליון דולר שתמכו ב-195 עמותות. במסגרת זו, הוקצו 35.7 מיליון דולר לתמיכה בכ-8,000 נפגעי טרור, ו-16 מיליון דולר הופנו לרפואת חירום. התוכניות השונות הגיעו ל-406,816 ישראלים שקיבלו תמיכה נפשית, וכללו תמיכה נרחבת במערכת הבריאות האזורית. המוסדות הרפואיים בנגב זכו לתמיכה משמעותית במהלך השנה החולפת: המרכז הרפואי סורוקה בבאר שבע היה אחד המוקדים המרכזיים לקבלת תרומות. בנוסף, הושקעו כספים רבים בשיקום ובבריאות הנפש באזור, כולל תמיכה במרכז לבריאות הנפש באר שבע ובמרכז השיקומי עדי הנגב, הקמת מרכזי חוסן חדשים והרחבת תוכניות תמיכה ומרכזי תמיכה פסיכולוגית שנועדו לתת מענה מידי לנפגעי המצב הביטחוני.

על פי דו"ח של הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה מיולי 2024 עולה כי מאמץ מיוחד הושקע בחיזוק החוסן הקהילתי, עם השקעה של 36 מיליון דולר שתמכו ב-62 עמותות ישראליות. התוכניות התמקדו באזורים שנפגעו במיוחד בדרום, כולל אשקלון, אופקים ושדרות. ארגונים מקומיים מובילים כמו המרכז הרפואי סורוקה, מכללת ספיר, אג'יק-מכון הנגב, רשת אורט, השומר החדש ומרכז חוסן שדרות, קיבלו תמיכה משמעותית שאפשרה להם להרחיב את פעילותם ולהגיע לקהילים רחבים יותר. כספים רבים הושקעו במימון תוכניות חינוכיות שמטרתן להתמודד עם הלחץ הנפשי שנגרם לתלמידים כתוצאה מהמצב הביטחוני.

הסיוע הכלכלי והשיקומי היווה נדבך משמעותי נוסף, עם השקעה של 77 מיליון דולר שתמכו ב-33 עמותות. במסגרת זו הוקמה קרן הלוואות חירום בהיקף של 29 מיליון דולר, שסייעה ל-481 עסקים. בסך הכל, 61,715 ישראלים נעזרו בתוכניות הסיוע הכלכלי והשיקום, וניתנו 5,500 שעות הדרכה לנפגעים. הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה סייעו בהקמת תוכניות הכשרה מקצועיות, ובמתן מענקים לעסקים קטנים בנגב שספגו נזקים כלכליים בעקבות המלחמה. תוכניות הכשרה מקצועיות לנפגעי המצב הביטחוני, כדי לאפשר להם להשתלב מחדש בשוק העבודה, וכן בהענקת סיוע לעסקים מקומיים שנפגעו מהמלחמה. השקעות נוספות הוקדשו לעידוד יזמות, פיתוח כלים לשיפור כישורים מקצועיים, וליצירת מקומות עבודה חדשים באזור.

הרשויות המקומיות בנגב קיבלו תמיכה משמעותית, במיוחד בערי הדרום שנפגעו. למשל עיריית שדרות קיבלה מפדרציית טורונטו לבדה תרומה של 4.4 מיליון דולר, תמיכה משמעותית הועברה לאשקלון, אופקים, המועצה האזורית אשכול ומועצות נוספות בעוטף עזה קיבלו תמיכה ייעודית ופדרציית ניו-יורק העבירה 10.9 מיליון דולר למועצות ויישובים בדרום.

ההיקף חסר התקדים של התמיכה הפילנתרופית בנגב בשנת 2023-2024 וההשקעות המשמעותיות מעידות על מחויבות ארוכת טווח של הפילנתרופיה בכלל והקהילות היהודיות בתפוצות בפרט, לפיתוח האזור ולחיזוק החוסן הקהילתי שלו. הנתונים המרשימים מעידים על מחויבות עמוקה של יהדות התפוצות לחיזוק ופיתוח הנגב המערבי, מחויבות שחורגת מתמיכה כספית גרידא ומתבטאת בקשר אישי ומעורבות פעילה בשטח. זוהי עדות לחוסנה של הסולידריות היהודית העולמית ולתפקיד המרכזי שממלאת הפילנתרופיה בפיתוח אזור הנגב ובחיזוק החוסן הקהילתי שלו.

במבט לעתיד, חשוב להדגיש את הצורך בפיתוח מאוזן ומכליל של כלל אזורי הנגב. בעוד שבתקופה האחרונה הופנתה תשומת לב רבה ומוצדקת לעוטף עזה והנגב המערבי, יש להבטיח כי גם אזורים אחרים בנגב – כמו הנגב המזרחי, היישובים הבדואיים והערבה – יזכו לתשומת הלב והמשאבים הנדרשים. גישה מאוזנת זו חיונית ליצירת צמיחה בת-קיימא באזור כולו. פיתוח מכליל שכזה יכול לכלול תוכניות ייעודיות לפיתוח תשתיות בחברה הבדואית, השקעות בפיתוח חקלאי וטכנולוגי בערבה, וחיזוק מוקדי תעסוקה והשכלה בנגב המזרחי. רק באמצעות ראייה כוללת והשקעה מאוזנת בכל חלקי הנגב ואוכלוסיותיו, ניתן יהיה להבטיח את פיתוחו המיטבי של האזור כולו ואת חוסנן של כלל הקהילות המתגוררות בו.

סיכום והמלצות

①

נדרשת שמירה קפדנית על המסגרות התקציביות שהוקצו לפיתוח הנגב. המשכיות תקציבית זו חיונית להבטחת יישום התוכניות ארוכות הטווח שאושרו. יש להבטיח את שימור התקציבים בעת אישור תקציבי המדינה העתידיים ולמנוע שחיקה בהיקף המשאבים המיועדים לפיתוח הנגב.

②

נדרשת חשיבה אסטרטגית על פיתוח כלכלי והזדמנויות תעסוקה שישרתו את כלל תושבי האזור. לאור הממצאים המדאיגים מסקר דעת הקהל, וחשיבותם של המצב התעסוקתי והזדמנויות כלכליות כגורמים מרכזיים בשיקולי ההגירה אל הנגב וממנו, יש לפתח תוכנית אסטרטגית שתתן מענה כולל בתחום.

③

יש לפעול לחיזוק החוסן הקהילתי והביטחון האישי, תוך דגש על שיקום האמון בין התושבים לכוחות הביטחון בנגב המערבי ובכלל. נדרשת תוכנית מקיפה המשלבת השקעה בתשתיות ביטחון ואמצעי אכיפה, לצד פיתוח מערכי תמיכה חברתיים וקהילתיים. התוכנית צריכה לכלול הן מרכיבים פיזיים של חיזוק מעטפת הביטחון, והן מרכיבים "רכים" של בניית אמון ושיתוף פעולה בין כוחות הביטחון והקהילות המקומיות. במקביל, יש לפתח מערכי תמיכה חברתיים שיחזקו את החוסן הקהילתי ויתמכו בתהליכי שיקום ובנייה מחדש של הקהילות שנפגעו.

④

במבט לעתיד, חשוב להדגיש את הצורך בפיתוח מאוזן ומכליל של כלל אזורי הנגב. גישה מאוזנת זו חיונית ליצירת צמיחה בת-קיימא באזור כולו. פיתוח מכליל שכזה יכול לכלול, לצד תשומת לב רבה ומוצדקת המוענקת לנגב המערבי, תוכניות ייעודיות לפיתוח תשתיות בחברה הבדואית, השקעות בפיתוח חקלאי וטכנולוגי בערבה, וחיזוק מוקדי תעסוקה והשכלה בנגב המזרחי. רק באמצעות ראייה כוללת והשקעה מאוזנת בכל חלקי הנגב ואוכלוסיותיו, ניתן יהיה להבטיח את פיתוחו המיטבי של האזור כולו ואת חוסנן של כלל הקהילות המתגוררות בו.

⑤

מומלץ להגדיל את העברת התקציבים לרשויות המקומיות ולחזק את יכולות הביצוע שלהן. הרשויות המקומיות הן גורם מרכזי בפיתוח הנגב וביישום החלטות הממשלה בשטח. מומלץ לפשט את תהליכי העברת התקציבים, להגמיש את מנגנוני ההקצאה כך שיתאימו לצרכים המשתנים בשטח, לחזק את מנגנוני התיאום בין הרשויות המקומיות למשרדי הממשלה ולספק להן כלים לניהול פרויקטים מורכבים. חיזוק יכולות הביצוע של הרשויות המקומיות לצד חיזוק אמון התושבים בהן, יכול להוביל ליישום אפקטיבי יותר של החלטות הממשלה ולשיפור השירות לתושב.

⑥

מומלץ לאמץ מספר עקרונות מנחים על מנת להגדיל את אחוזי יישום החלטות הממשלה: לשפר את תהליכי התכנון המקדים, להפחית חסמים בירוקרטיים, ולהגביר את התיאום בין משרדי הממשלה המיישמים ובין הממשלה לרשויות מקומיות וארגוני חברה אזרחית השותפים ביישומן של ההחלטות בשטח.

לסיכום, בימים אלה של התמודדות עם אתגרים חסרי תקדים, חזונו של דוד בן גוריון מקבל משנה תוקף – הנגב אכן מהווה מבחן לעם ולמדינה. האתגרים העומדים בפנינו מורכבים, אך ההזדמנויות גדולות אף יותר. השילוב של מחויבות ממשלתית, השקעה פילנתרופית חסרת תקדים, וחוסן קהילתי מוכח, מספק את התשתית הנדרשת להגשמת החזון של הפרחת השממה ובניית חברה משגשגת ומלוכדת בנגב. יישום ההמלצות המפורטות לעיל יסייע במימוש פוטנציאל זה ובהבטחת עתיד טוב יותר לתושבי הנגב והמדינה כולה.

סקר דעת קהל – עיקרי הממצאים

הסקר בוצע לקראת "ועידת הדו"ח לזקן 2024". במקום שהדבר התאפשר, מופיעה השוואה לנתוני סקר דעת הקהל שנערך בשנים קודמות במסגרת זהה ונתוני סקר כלל ארצי שנערך במקביל. הסקר מציג תובנות על תחושות התושבים בנוגע לביטחונם האישי, איכות חייהם והערכתם כלפי פעולות הממשלה.

הסקר בקרב תושבי הנגב בוצע בחודש אוקטובר 2024 וכלל דגימה של 341 נשאלים מהחברה היהודית והערבית המתגוררים במחוז הדרום, הדגימה בוצעה באמצעות מכון IPanel בשיטת דגימה לפי אשכולות באמצעות פאנל אינטרנטי כאשר טעות הדגימה היא 5.31%. השאלונים נוסחו בפנייה לשני המינים ובשפה העברית והערבית. הסקר הכלל ארצי בוצע ביום ג' 24.9.24 וכלל דגימה של 500 נשאלים המהווים מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת היהודית בישראל.

באיזו מידה אתה דואג לביטחון האישי שלך?

כמעט חצי מהמשיבים (46.33%) דיווחו על רמת דאגה גבוהה לביטחונם האישי, ואולם שיעור ירד ביחס לסקר בשנה שעברה. חלה ירידה משמעותית במספר המשיבים המעידים שהם מודאגים מאוד מ 23.01% ל 12.32%.

באיזו מידה אתה דואג לביטחון האישי שלך?

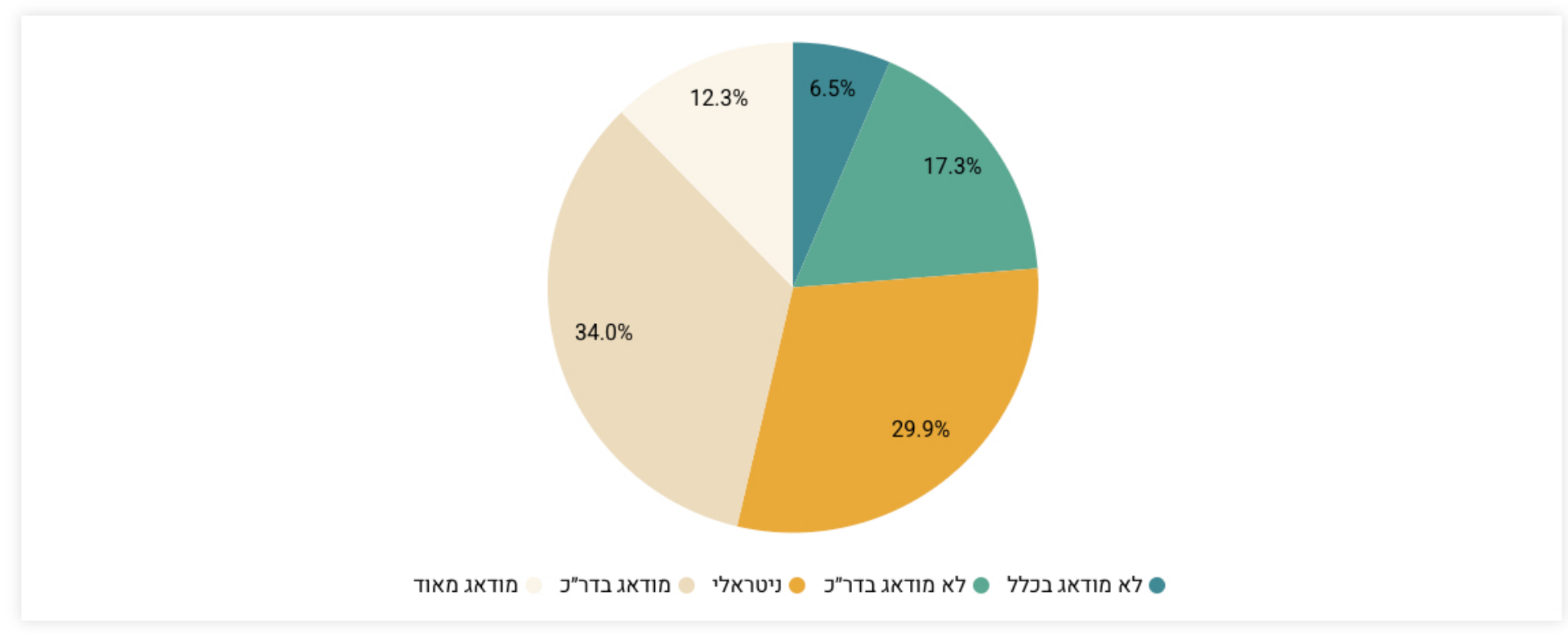

מידת הדאגה לביטחון האישי - השוואה רב שנתית

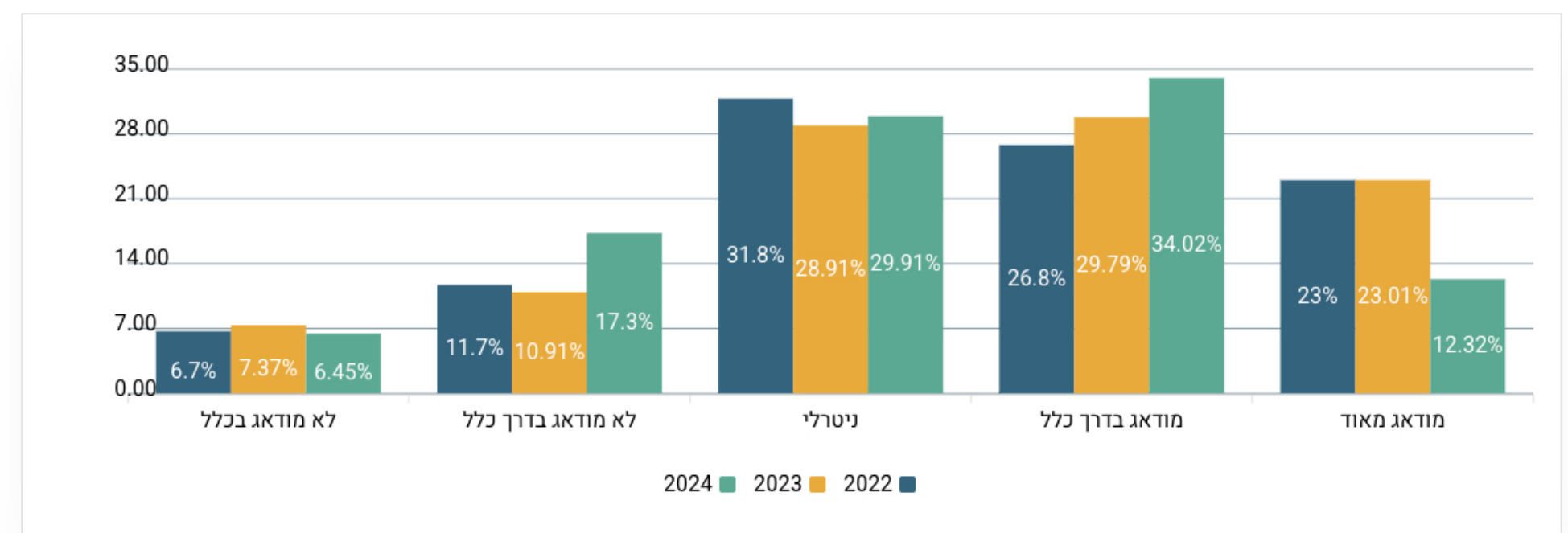

מידת דאגה לביטחון - תושבי הנגב לעומת כלל הארץ

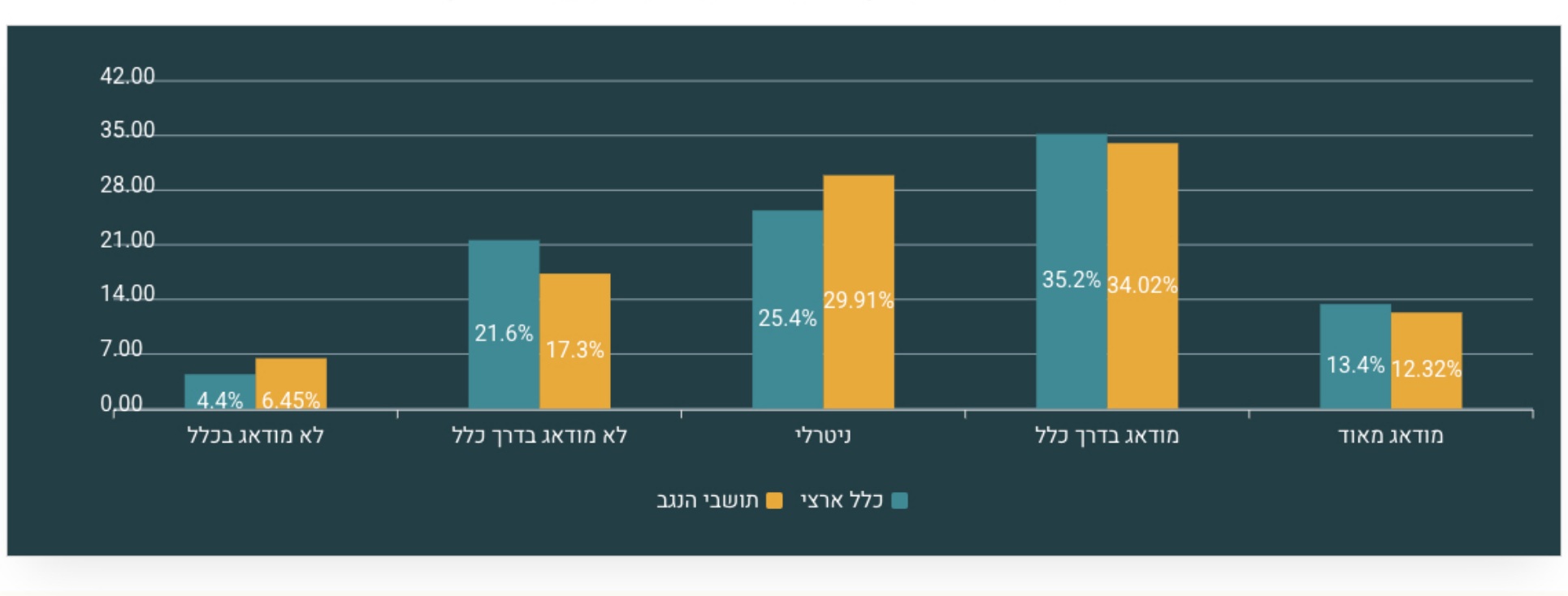

באיזו מידה אתה אופטימי לקראת השנים הבאות?

חלה עלייה חדה במספר המשיבים שאינם אופטימיים לקראת השנים הבאות, 28.71% לעומת 24.18% בשנה שעברה ו 17.7% לפני שנתיים. רק כרבע מהציבור נייטרלי בשאלת האופטימיות, זאת לעומת כ-45% שהשיבו באופן הזה בעבר. יותר אנשים אינם ניטרליים, ומתוכם, יותר אנשים אינם אופטימיים.

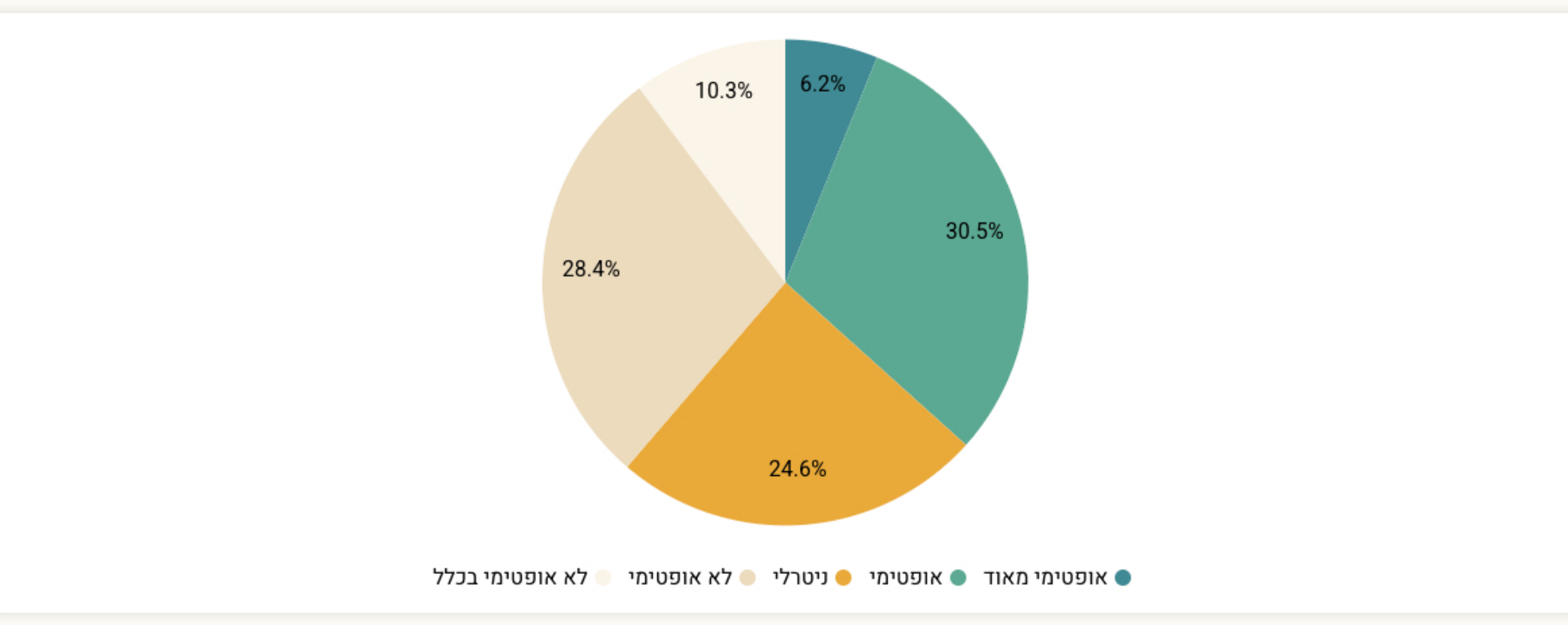

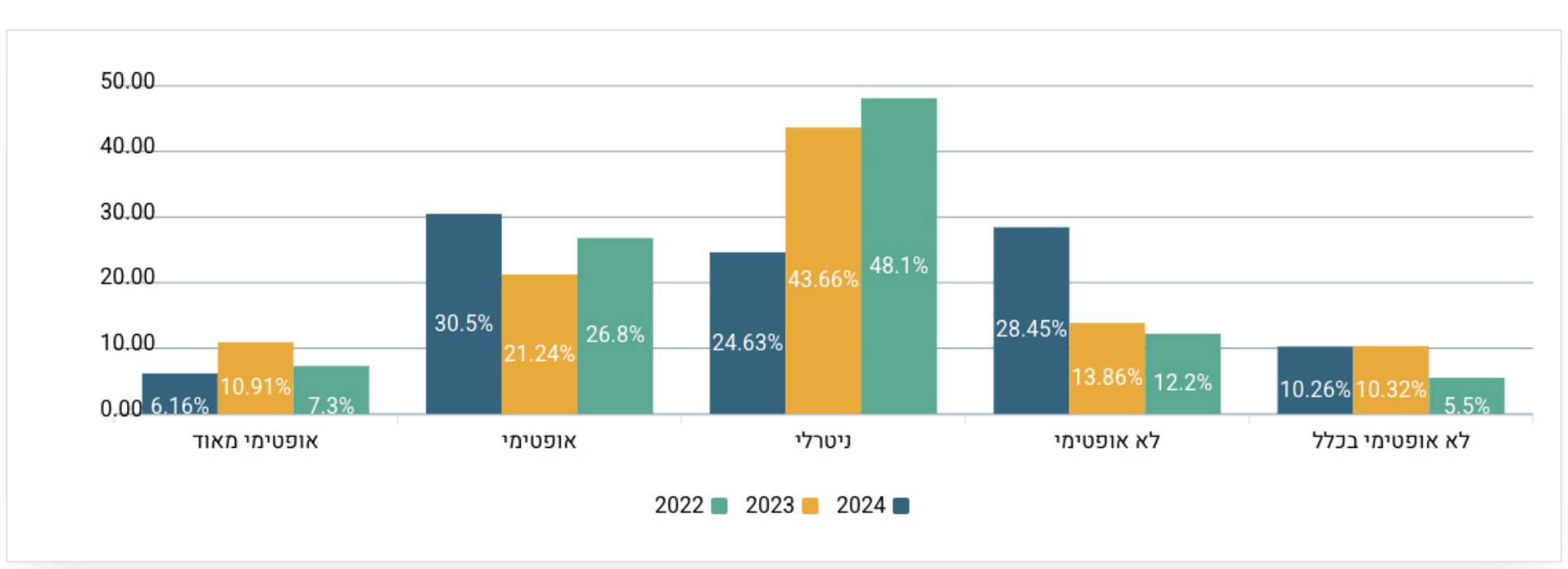

מידת אופטימיות - תושבי הנגב לעומת כלל ארצי

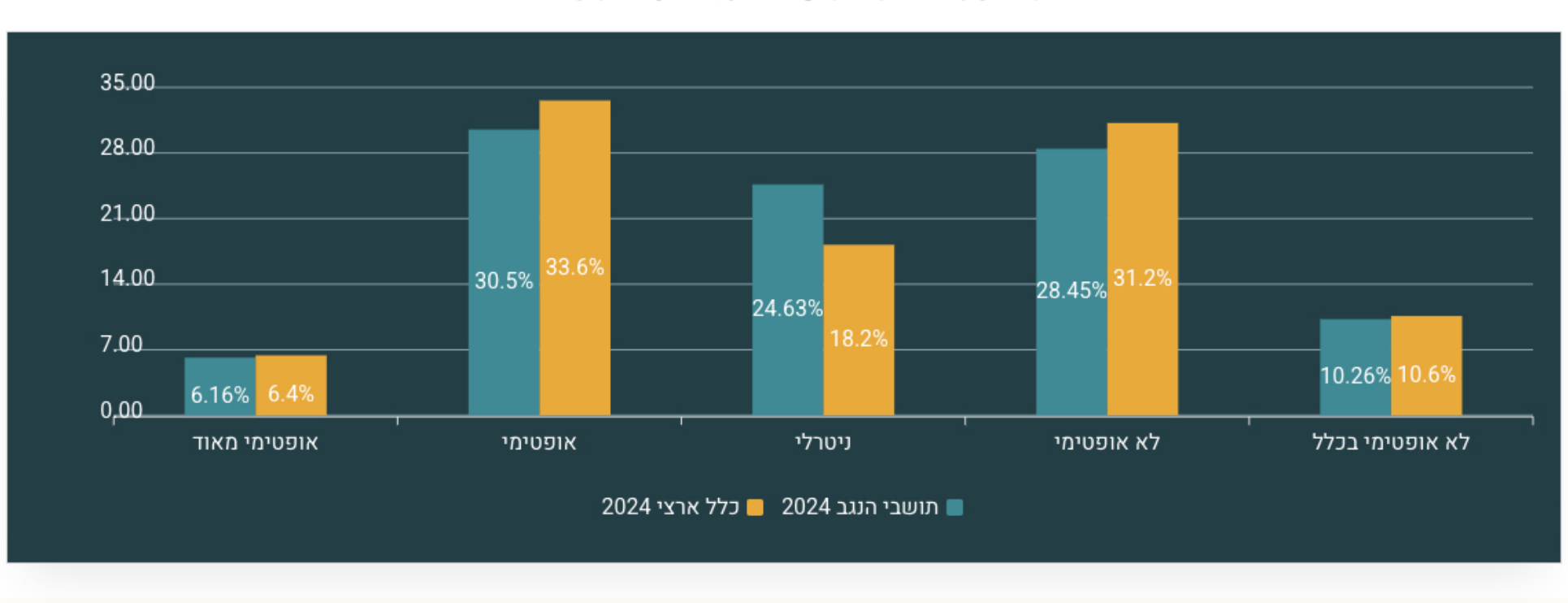

באיזו מידה יש לך אמון בגופים הבאים?

הסקר מצביע על רמת אמון נמוכה בממשלה ובמשטרה: למעלה ממחצית המשיבים (56.6%) מביעים אמון נמוך או נמוך מאוד בממשלה, וכשליש מהם (32.84%) מביעים אמון נמוך או נמוך מאוד במשטרה. האמון בצה"ל נמוך בכ 10% בקרב תושבי הנגב לעומת הממוצע הארצי והאמון בממשלה נמוך בכ 7.5%. לעומתם האמון במשטרה גבוה ב 16% וברשויות המקומיות ב 2.2%.

מידת האמון ברשות המקומית כפולה מרמת האמון בממשלה. צה"ל זוכה לרמת האמון הגבוהה ביותר בין הרשויות הנבדקו, ו 67.74% מהמשיבים אמרו שהם נותנים בו אמון גבוה או גבוה מאוד. במקום השני הרשויות המקומיות עם 38.4% אחריהן המשטרה עם 26.6% ואחרונה הממשלה עם 17% בלבד.

מידת האמון ברשויות

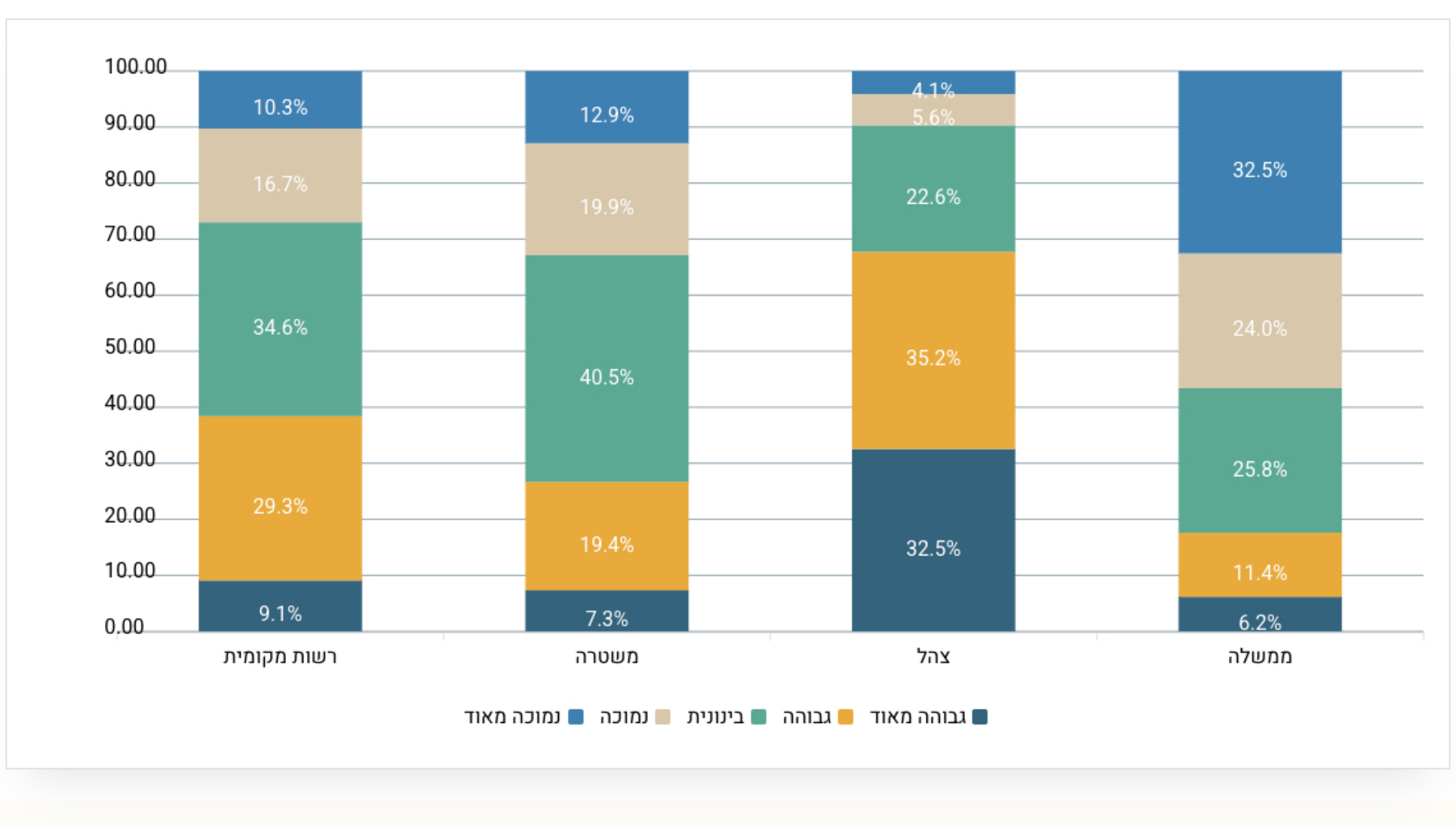

אמון ברמה גבוהה ומעלה - תושבי הנגב לעומת כלל ארצי

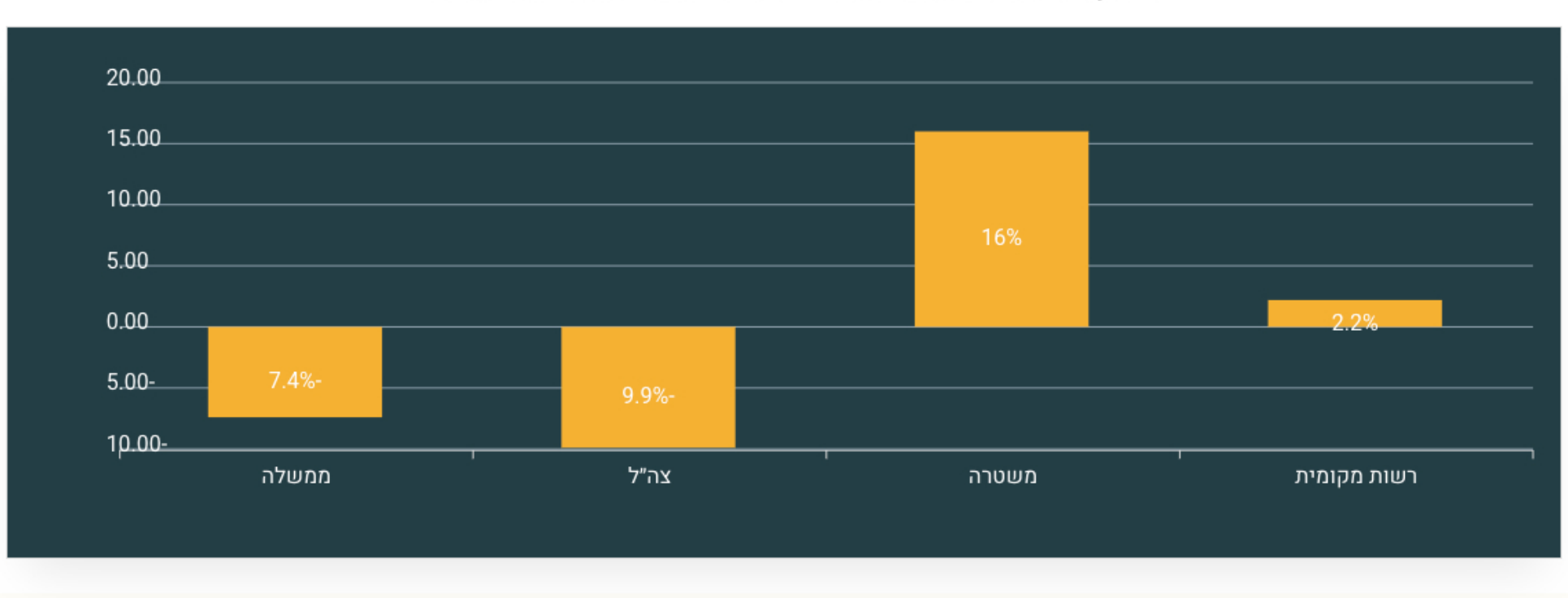

האם אתה מרוצה מחייך בנגב?

חלה ירידה בשיעור האנשים שמרוצים מחייהם בנגב, אך שיעורם עדיין גבוה יחסית ועומד על 57.77% (לעומת 66.3% בשנה שעברה). אנשים מרוצים מאיכות החיים, חיי הקהילה וסביבת המגורים, ולא מרוצים מתחום התעסוקה וההזדמנויות הכלכליות, ומהביטחון האישי.

מידת שביעות רצון מהחיים בנגב

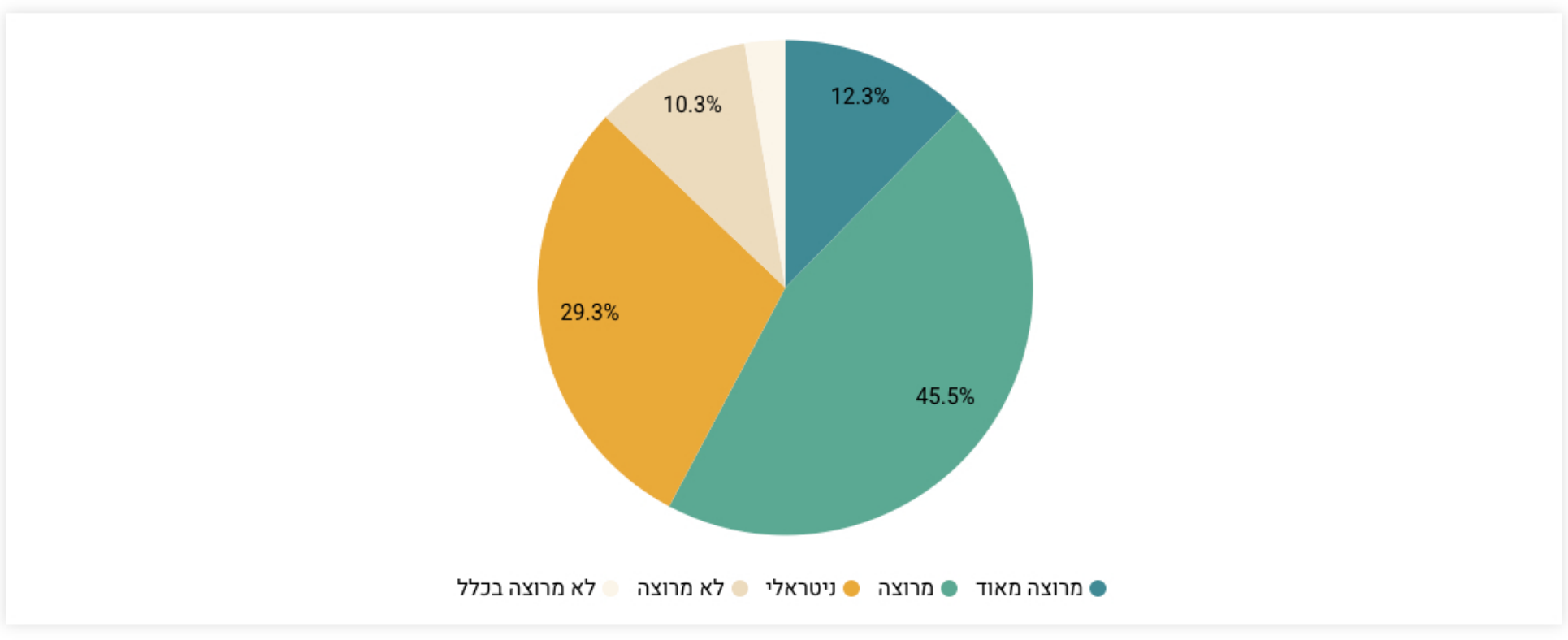

מידת שביעות רצון מהחיים בנגב - השוואה בין 2024 ל 2023

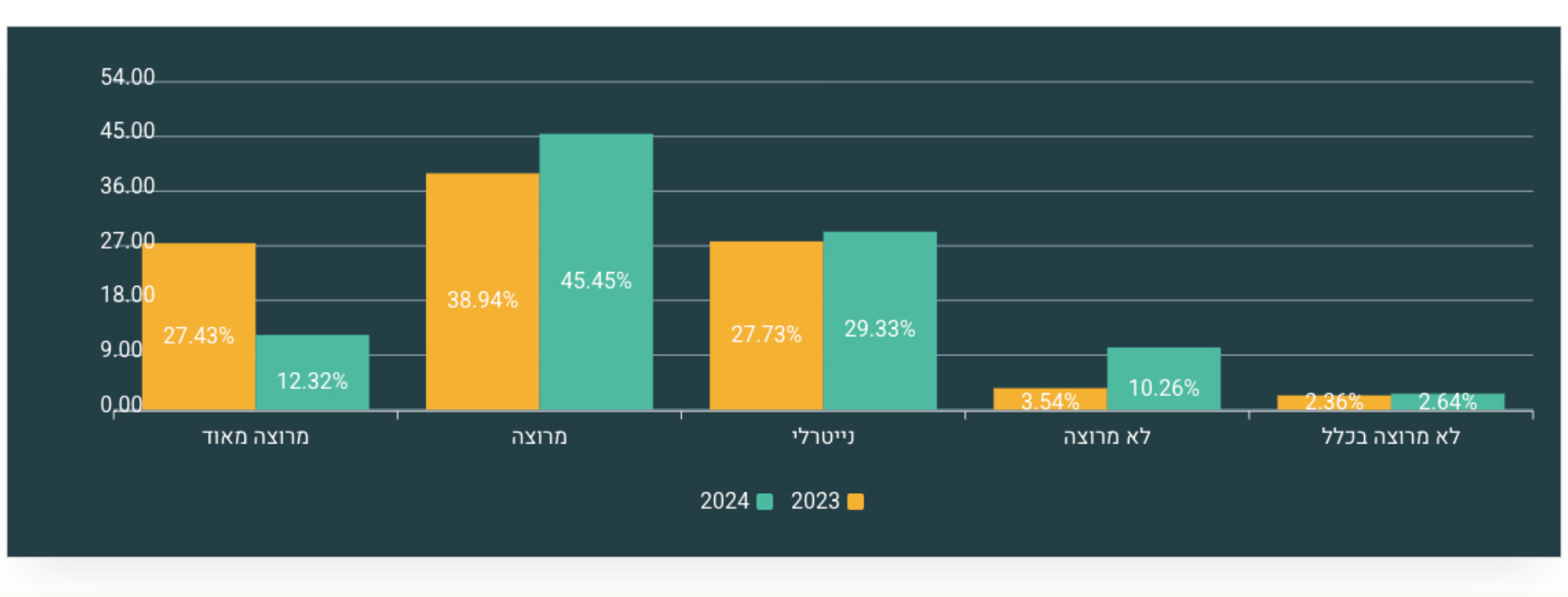

אם היית יכול, היית עובר להתגורר במקום אחר?

רוב תושבי הנגב (62.28%) לא מעוניינים לעזוב את הנגב. 52.9% לא מעוניינים לעזוב את מקום מגוריהם הנוכחי, ועוד 9.38% מעוניינים לעבור, אך למקום אחר בנגב.

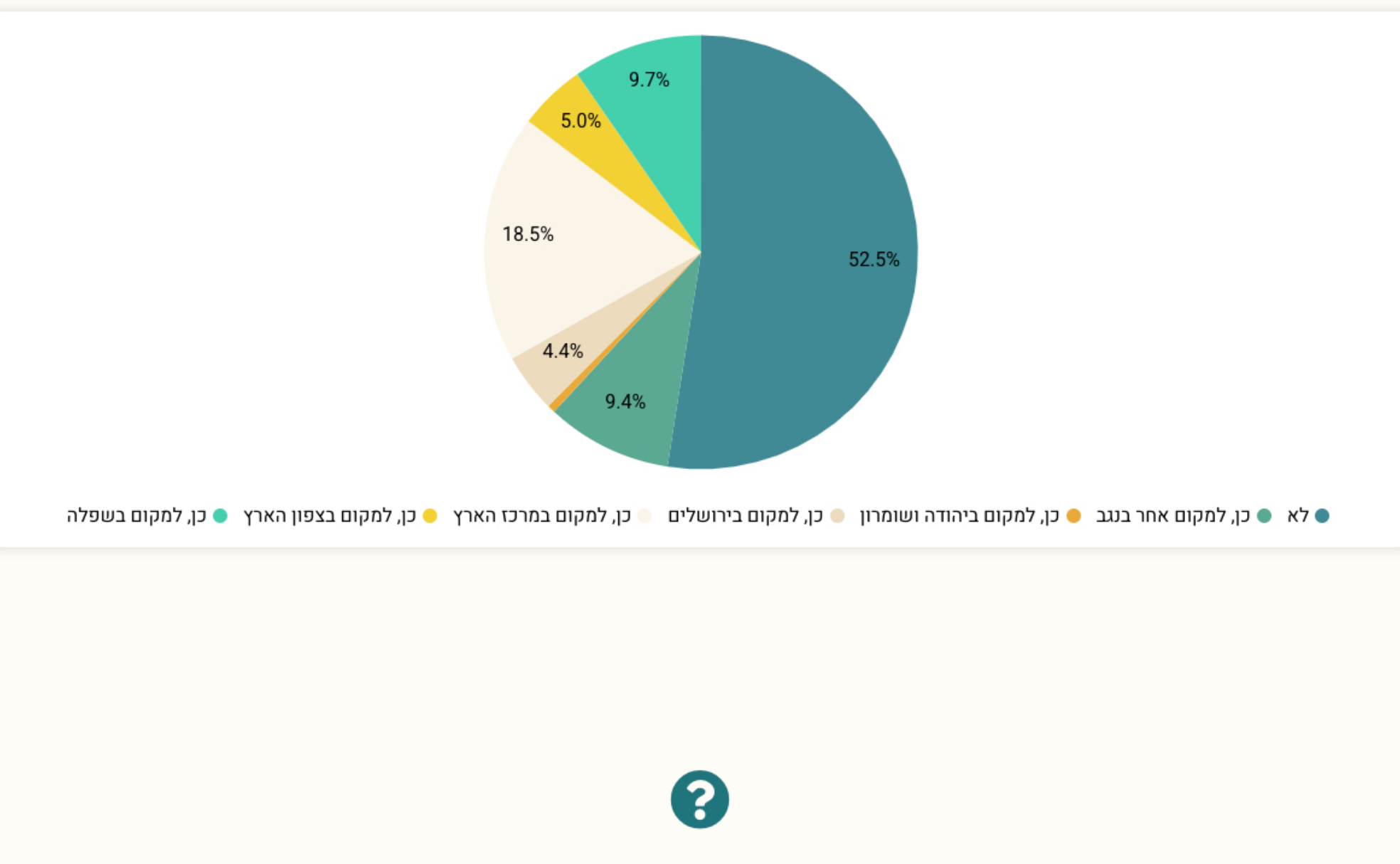

אם אתה שוקל להתגורר במקום אחר, מה מהבאים היה מסייע להישארותך בנגב?

המענים המרכזיים שהיו מסייעים להשאיר בנגב אנשים ששוקלים לעזוב הם מענים כלכליים. כ-20% ציינו הענקת הטבות מס, שיעור דומה ציינו הרחבת אפשרויות תעסוקה, ועוד כ 14% ציינו הענקת תמריץ כלכלי אחר.

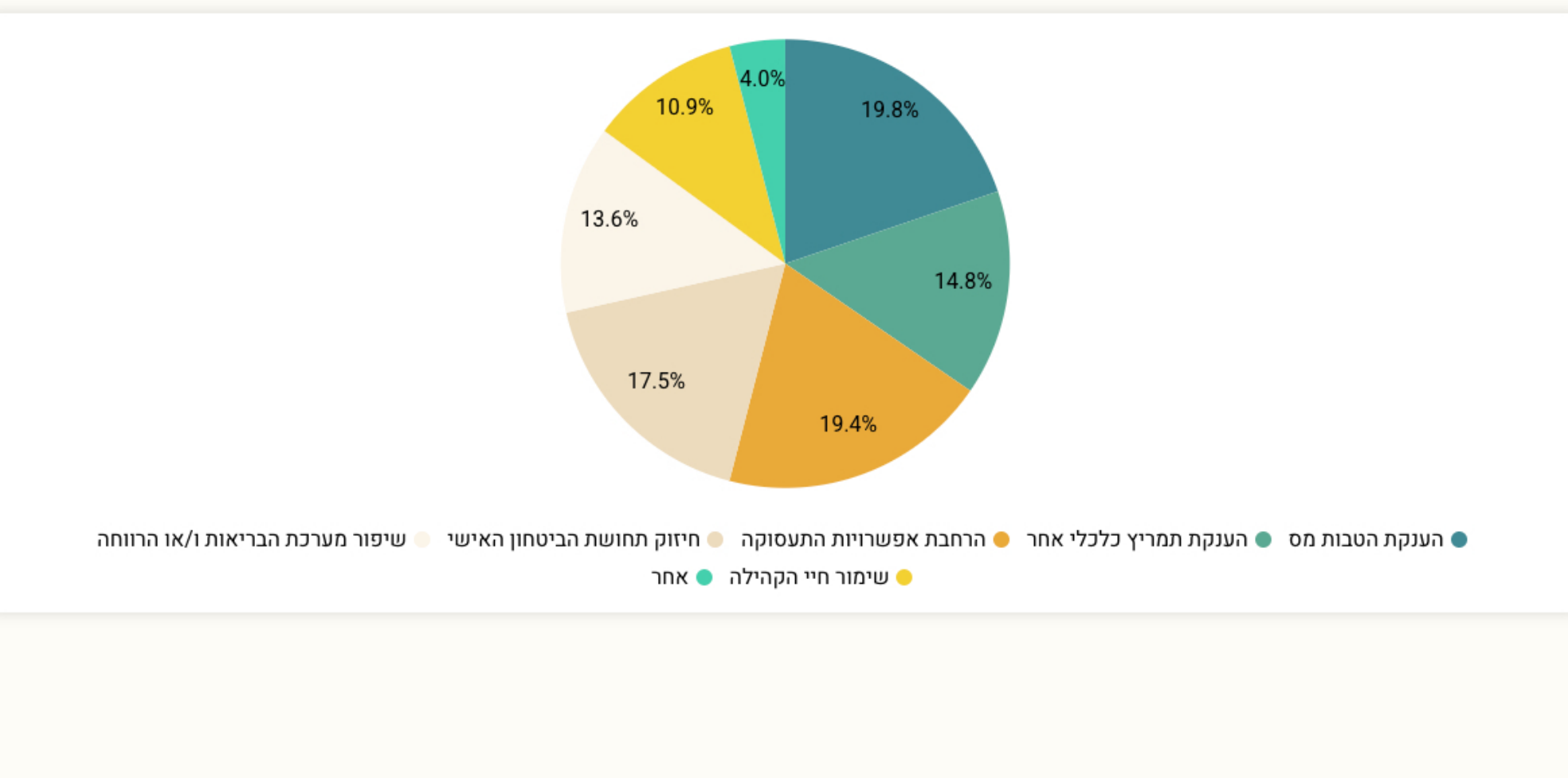

בחר עד שלושה תחומים מהם אתה מרוצה מחייך בנגב וכן עד שלושה תחומים מהם אתה לא מרוצה מחייך בנגב

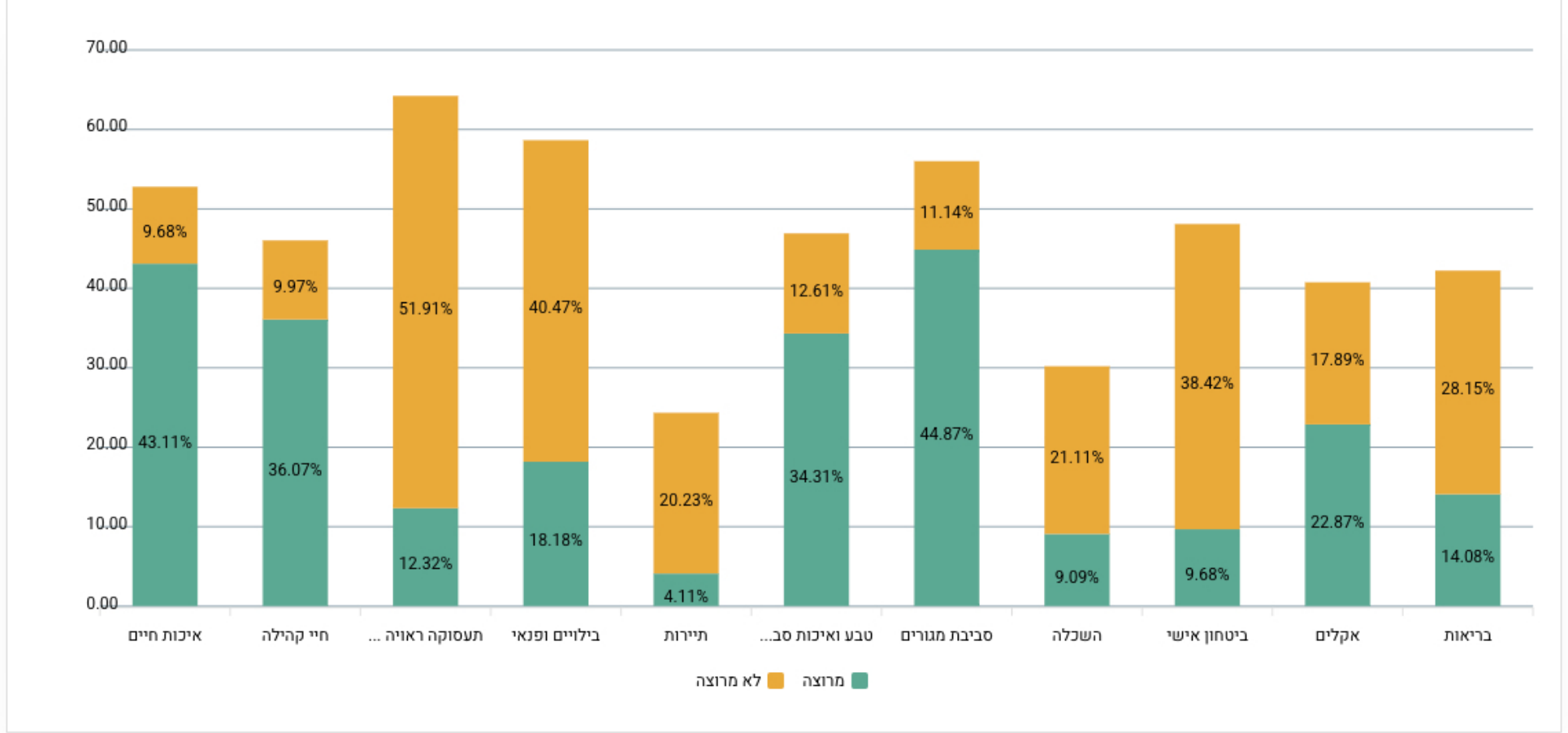

מידת שביעות רצון מתחומי חיים - השוואת 2024 ו 2023

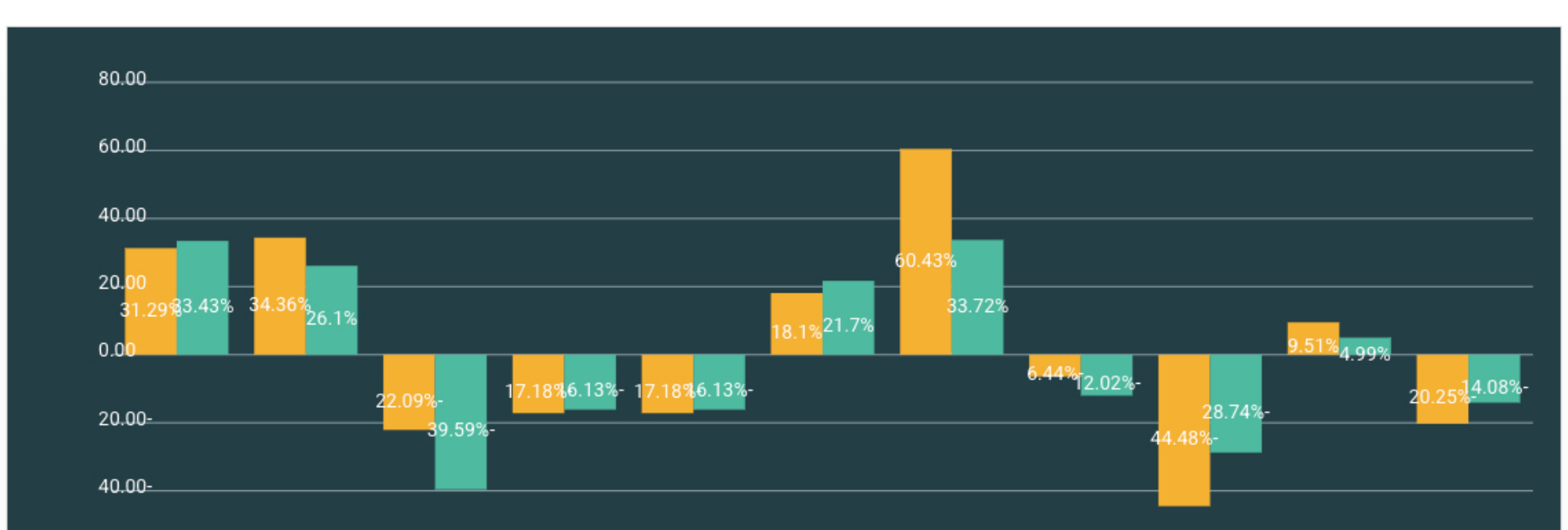

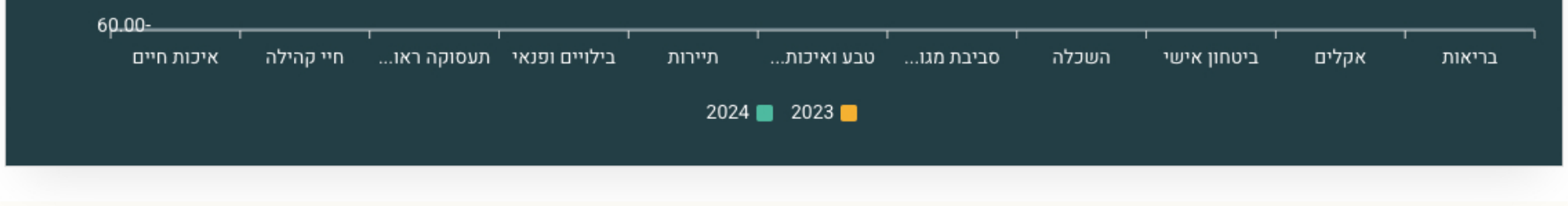

מהרשימה הבאה, בחר עד 2 נושאים שבגללם אתה הכי דואג לביטחונך האישי

(N=277 – מבין המשיבים נייטרלי ומעלה ברמת הדאגה לביטחון האישי)

הגורם המשמעותי ביותר לדאגה לביטחון האישי הוא המצב הבטחוני מול עזה, ולמעלה ממחצית הנשאלים ציינו אותו, לעומת רק כ 30% בשנה שעברה. כל שאר הגורמים פחות מדאיגים את הציבור בנגב השנה.

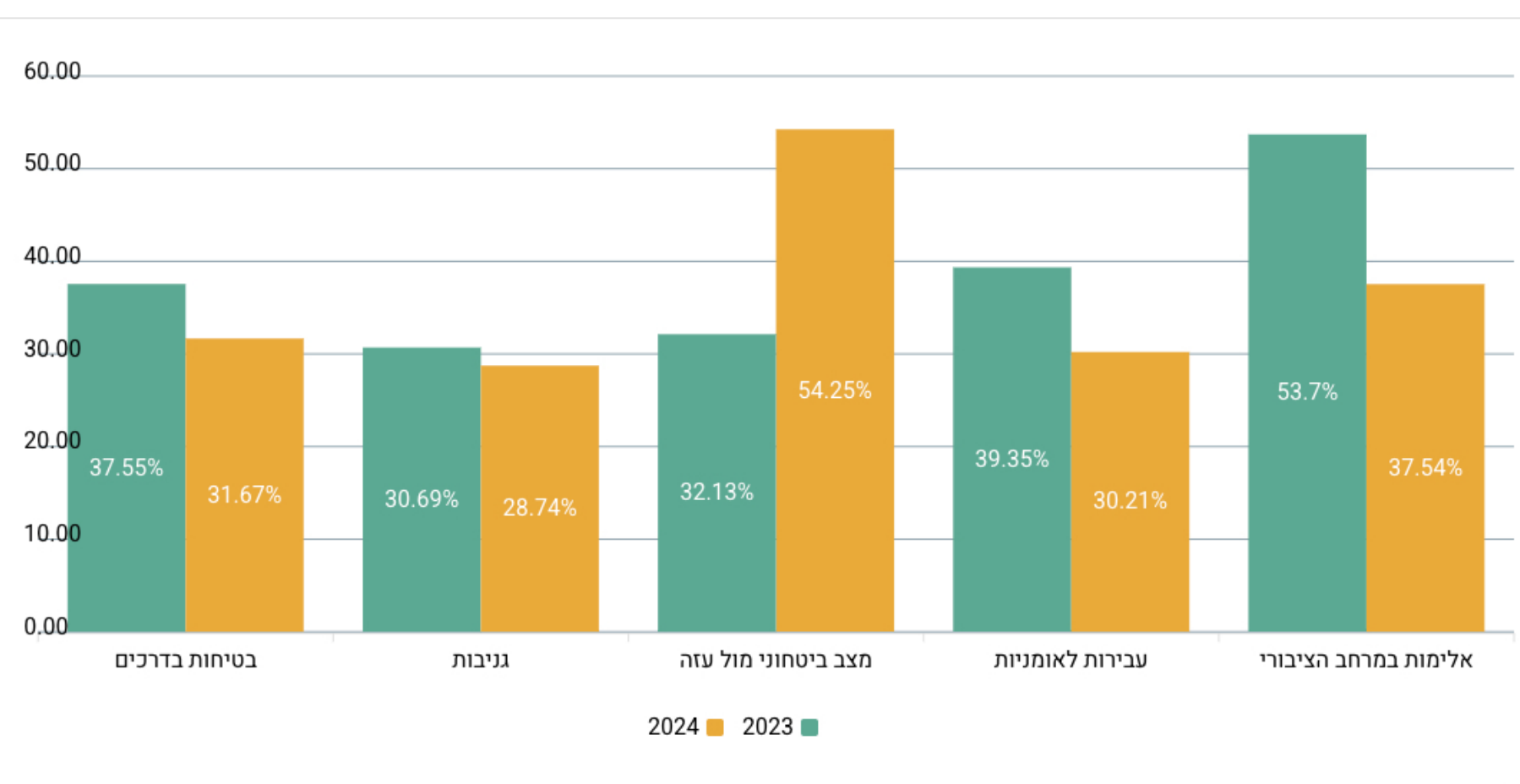

האם לתחושתך הממשלה מקדישה תשומת לב מספיקה להבטחת הביטחון האישי בנגב?

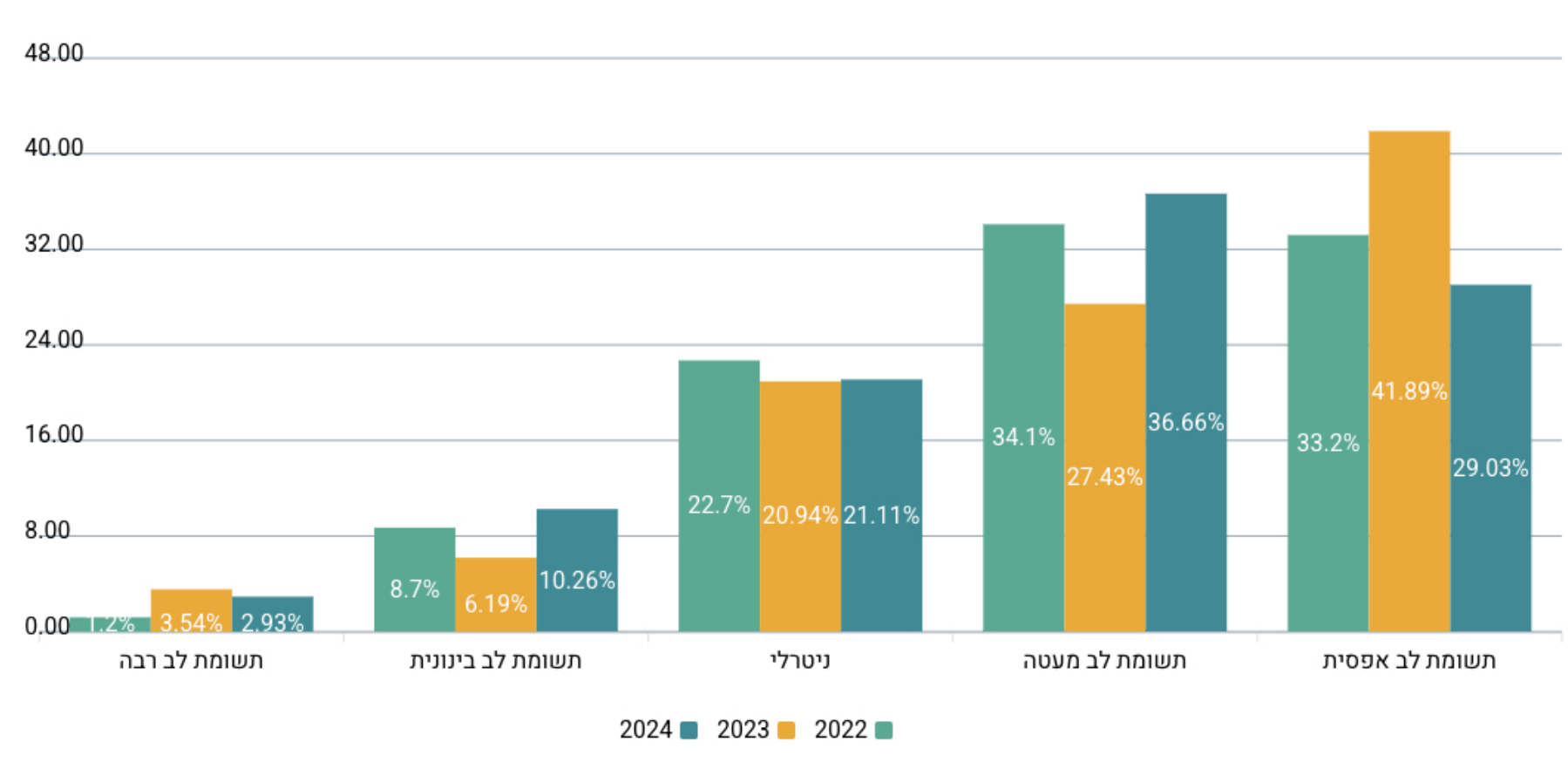

בחר עד שלושה תחומים בהם לתחושתך חל שיפור בשנים האחרונות ועד שלושה תחומים בהם לתחושתך חלה הרעה בשנים האחרונות

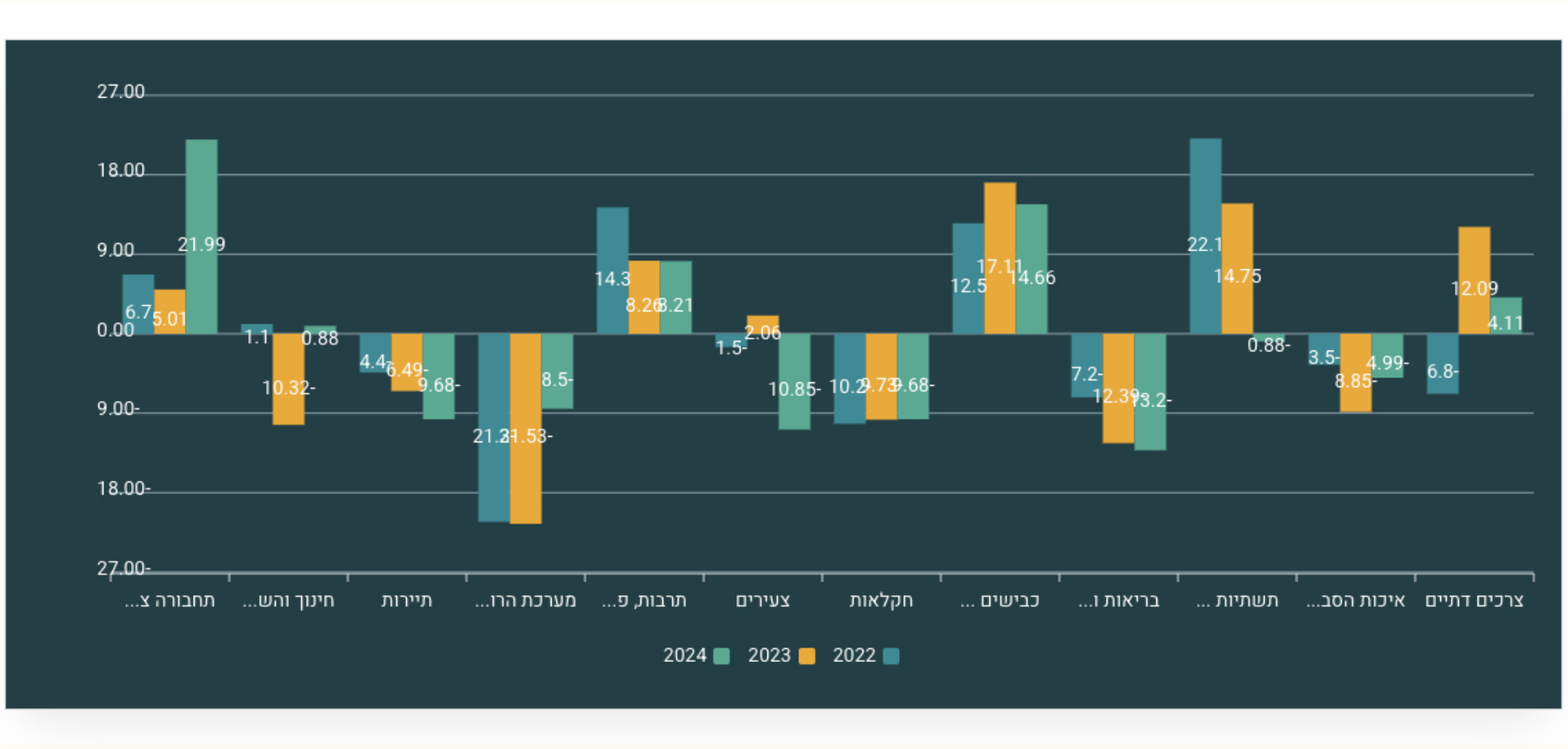

פרטים דמוגרפיים

מהו עיסוקך המרכזי?

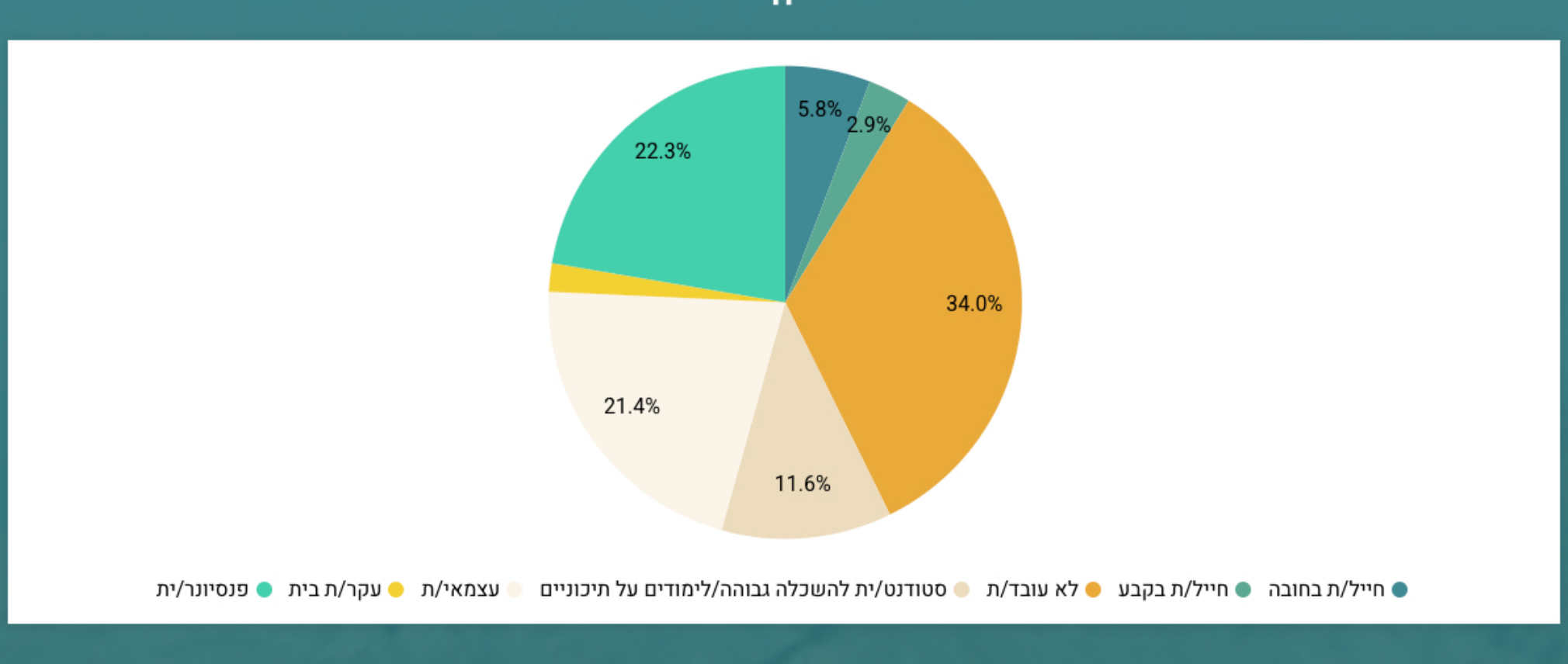

כיצד אתה מגדירה את עצמך דתית?

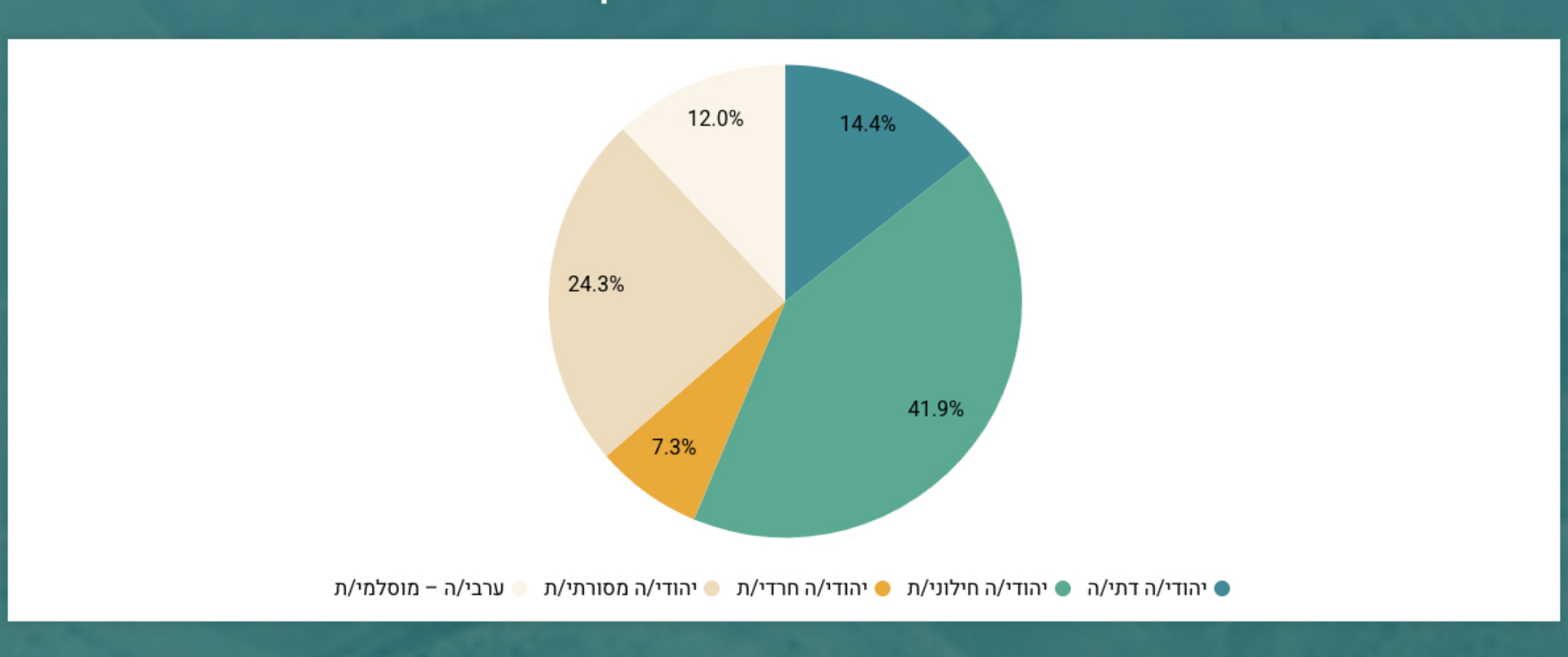

מה השכלתך?

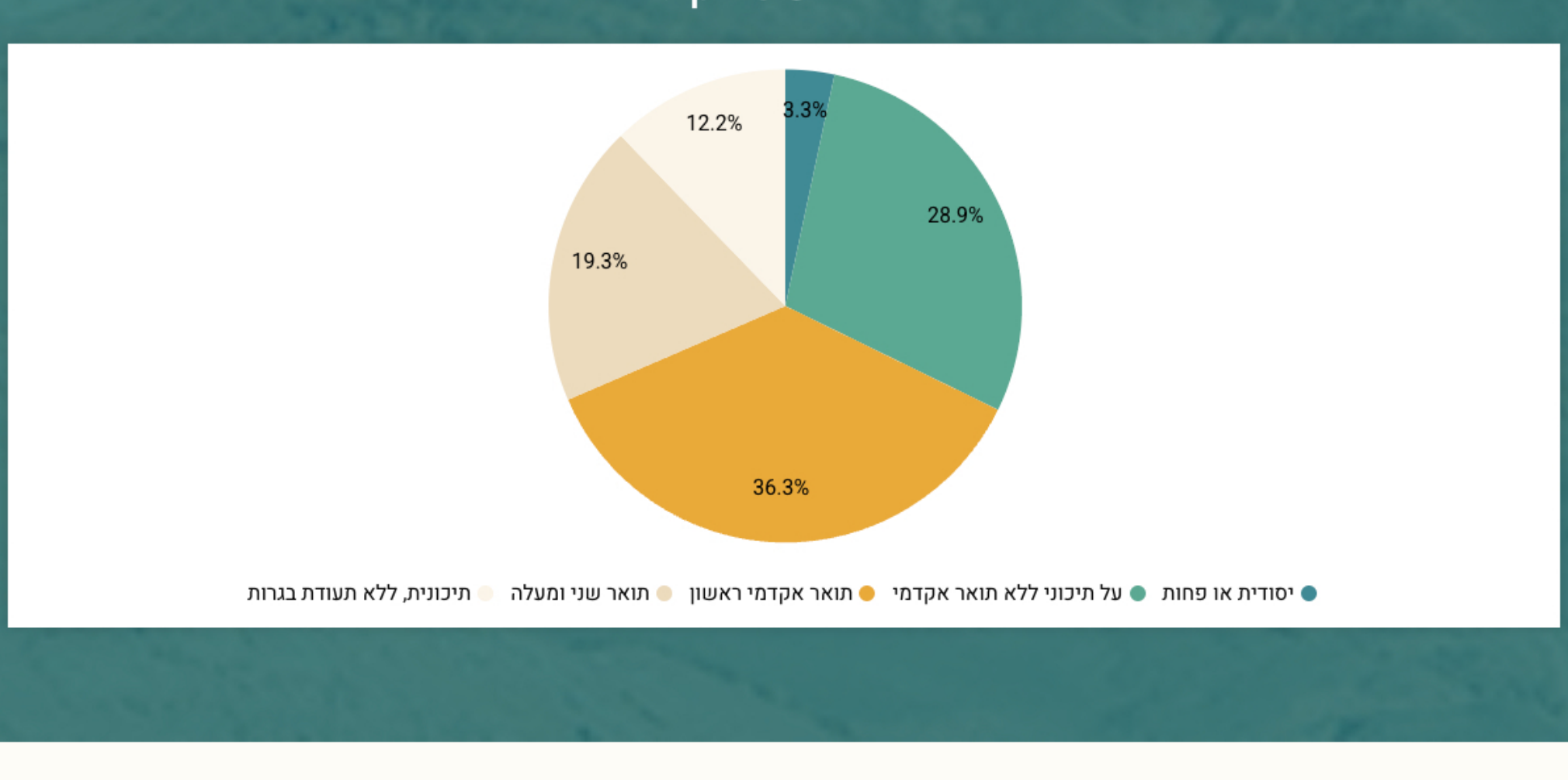

מסמך זה נקרא "הדו"ח לזקן" מתוך ההבנה שכדי לעמוד במחויבות ל"זקן", דוד בן גוריון ז"ל, עלינו לדאוג להמשך עתידו של הנגב וזאת, בין היתר, על-ידי הצבת זרקור על פעולות הממשלה המתוכננות בשנים הקרובות. פעולות הקשורות בעבותות לפיתוחו של הנגב והבטחת עתיד משגשג יותר ובטוח יותר וכן, הצבת זרקור על עמדות תושבי הנגב, האנשים שמיישמים את החזון יום ביומו.

מלחמת חרבות ברזל ואירועי השבעה באוקטובר הביאו להכרה מחודשת בחשיבות הביטחון האישי והחוסן הקהילתי באזור. תושבי הנגב גילו עמידות יוצאת דופן, אך המציאות המורכבת מבהירה כי על המדינה להמשיך ולהשקיע בתשתיות ובשירותים החיוניים כדי לחזק את האזור ואת תושביו.

אנו תקווה כי קוראי מסמך זה יעשו בו שימוש כתזכורת יומיומית למחויבות הממשלה לפיתוח הנגב ושנדע כולנו ימים טובים יותר של ביטחון, שלום ואחדות.

מסמך זה נכתב על ידי **עודד פריד**, ייעוץ, מחקר ומדיניות **ונדב כספי**, יועץ לכלכלה ומדיניות

נספח – רשימת החלטות הממשלה התקציביות

מספר החלטה	**מועד אישורה**	**שם ההחלטה**
4662	04/08/2019	תוכנית רב-שנתית לפיתוח העיר אילת וחבל אילות ותיקון החלטת ממשלה
625	14/11/2021	אימוץ המלצות הצוות הבין משרדי לאור העתקת מחנות צה"ל לנגב
827	19/12/2021	תכנית רב שנתית לפיתוח הדרום – עדי נגב
1279	14/03/2022	תכנית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2022 - 2026
550	05/05/2022	התוכנית הכלכלית לצמצום פערים בחברה הערבית עד לשנת 2026
1407	05/05/2022	תוכנית לחיזוק ולפיתוח תחום הבריאות באזורי הנגב והגליל
1416	08/05/2022	תכנית לעידוד צמיחה דמוגרפית ופיתוח כלכלי בר קיימא ביישובים באזור הנגב המזרחי
1442	15/05/2022	תוכנית רב-שנתית לפיתוח העיר אילת וחבל אילות כמוקד לאומי ובין- לאומי לייצור מזון מן הים ומהמדבר לשנים 2022-2026 ותיקון החלטת ממשלה
1468	19/05/2022	תמיכה במוסדות ציבור הפועלים לקליטת צעירים לחינוך ולעבודה חקלאית באזורי עדיפות לאומית
435	02/04/2023	אימוץ המלצות הצוות הבין-משרדי לאור העתקת מחנות צה"ל לנגב - תיקון החלטת ממשלה
462	20/04/2023	התוכנית לחיזוק החוסן האזרחי בשדרות ועוטף עזה
704	30/06/2023	תוכנית לקידום הסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב לשנים 2023-2025
705	30/06/2023	התמודדות עם תופעת הפוליגמיה והשלכותיה השליליות ותיקון החלטת ממשלה
1127	10/12/2023	מתווה לתוכנית אסטרטגית רב-שנתית לשיקום ולפיתוח 'חבל התקומה' ואוכלוסייתו וכלים ליישום
1233	07/01/2024	הפעלת מרכזי החוסן בשנת 2024
1274	14/01/2024	צמצום ההוצאה התקציבית בשנים 2024 ואילך באמצעות תיקון החלטות ממשלה
1377	04/02/2024	תמיכה בקבוצות מתנדבים הפועלים ביישובים כפריים המקיימים פעילות חקלאית משמעותית באזורי עדיפות לאומית - תיקון החלטת ממשלה
1699	17/04/2024	התוכנית האסטרטגית לשיקום, לחידוש ולפיתוח חבל התקומה ואוכלוסייתו לשנים 2024-2028 ותיקון החלטות ממשלה

עיצוב ובנייה: סטודיו דויד רוס